

ONDERNEEM 'T IN HET VEEN

LISETTE VAN SOEST

MARJOLEIN VERMEIJ

*Landschaps-
kwaliteit
verhogen
voor een
recreatieve
as in het
(voormalige)
hoogveen*

Colofon

Projectverslag Landschapsontwikkelingsplan, Hogeschool Van Hall Larenstein, Bos- en
Natuurbeheer Deeltijd, LOPD 2011-2012
Plattelandsvisie, Gemeente Twenterand

Auteurs: Lisette van Soest
Marjolein Vermeij

Juni 2012

Projectbegeleider Van Hall Larenstein: G. Geudens

Opdrachtformulering:

Van Hall Larenstein: G. Geudens en G. Schwandt

Gemeente Twenterand: S. Van Heek

Groene Kennispoort Twente: D. Essing

lissettevanderspek@ziggo.nl

marjolein.vermeij@wur.nl

Het gebruik van stukken tekst uit dit document is toegestaan, mits er duidelijke bronvermelding is.
Het gebruik van foto's of afbeeldingen is niet toegestaan.

Samenvatting

In het kader van het studieonderdeel “Het landschapsontwikkelingsplan” van de deeltijdopleiding Bos- en Natuurbeheer van Hogeschool van Hall Larenstein kregen we de opdracht van de gemeente Twenterand om een plan te maken waarmee het buitengebied van de gemeente versterkt kan worden.

Na een analyse van het landschap van de gemeente Twenterand is er voor gekozen om aandacht te geven aan de geschiedenis van de veenontginningen en in het bijzonder aan het middengebied van de gemeente rond de woonkern Westerhaar-Vriezenveensewijk. Het is het veenkoloniaal gebied rond het Veenkanaal of “de Wieke”. Dit gebied heeft een sterke identiteit en biedt mogelijkheden om een recreatieve as te ontwikkelen langs het Veenkanaal.

Om het plangebied in recreatief opzicht te ontwikkelen is een aantrekkelijk landschap belangrijk. We stellen dan ook het begrip landschapskwaliteit centraal.

Door het behouden, herstellen of ontwikkelen van landschapskwaliteit kan het karakteristieke, door cultuurhistorie en natuurhistorie gevormde landschap herkenbaar en beleefbaar worden en blijven. Een landschap waarin de geschiedenis nog leesbaar is en waarin natuurwaarden hoog zijn is niet alleen aantrekkelijk voor toeristen. Ook voor bewoners van Twenterand is het belangrijk dat zij zich thuis voelen in hun landschap.

We inventariseren de mogelijkheden om de landschapskwaliteit van het plangebied te versterken om daarmee het gebied in recreatief te versterken en de sociale samenhang te bevorderen.

We doen dit op vier manieren, hetgeen vier producten oplevert:

- a) Een detailanalyse van de landschapskwaliteit van het plangebied. Hieruit komen ideeën om de landschapskwaliteit te verhogen.
- b) Deze ideeën bespreken we tijdens een landschapswandeling met een aantal actoren uit het gebied. Tijdens de wandeling praten we over de waarde van het landschap voor hen en de mogelijkheden om de geschiedenis levend te houden in het gebied.
- c) We voeren gesprekken met bewoners uit de kern Westerhaar-Vriezenveensewijk om te weten te komen welke band zij hebben met het landschap en of zij behoefte hebben aan mogelijkheden voor ommetjes.
- d) We stellen enquêtevragen op die in de gesprekken met bewoners getest worden.

Conclusies na ons onderzoek:

- Het plangebied biedt volop mogelijkheden om een recreatief aantrekkelijk gebied te worden.
- Er is volop “menselijk kapitaal” in het plangebied: Mensen met kennis en ideeën die mee kunnen en misschien ook willen denken over de toekomst van hun leefomgeving.
- Er is bij bewoners verbondenheid met het landschap rond Westerhaar-Vriezenveensewijk
- Door, als gemeente, te investeren in landschapskwaliteit investeer je ook in het versterken van het buitengebied in sociaal en economisch opzicht.

Onze aanbevelingen voor de gemeente Twenterand:

- Bij alle ruimtelijke ontwikkelingen in het plangebied, maar ook gemeentebreed is het belangrijk om landschapskwaliteit centraal te stellen.
- Door een landschapstoets te hanteren kun je dit principe toepassen om te waarborgen dat het landschap zich in de toekomst ontwikkelt met respect voor het verleden.
- Door bewonersparticipatie toe te passen maak je gebruik van het “menselijk kapitaal” in de gemeente en wordt sociale samenhang bevorderd.

Gemeentebreed formuleren we onze visie:

Landschapskwaliteit staat centraal bij ontwikkelingen in het buitengebied.

Het dient als criterium, focuspunt en kader om op elke plaats zodanig met het landschap om te gaan dat het karakteristieke cultuurhistorisch en natuurhistorisch bepaalde landschap herkenbaar en beleefbaar blijft door de identiteit van elke plek te behouden, herstellen of verder te ontwikkelen.

Door te investeren in landschapskwaliteit investeer je in een sterk buitengebied zowel in economisch als in sociaal opzicht.

Als motto:

Twenterand: elke plek heeft een verhaal. Samen schrijven we het verder!

Inhoud

1	Aanleiding en opdracht	7
2	Methodologie	8
2.1	Het landschap van Twenterand: Kansen benutten	8
2.2	Landschapskwaliteit als doel en methode	8
2.3	Methoden van informatie verzamelen	10
3	Producten en resultaten	11
3.1	Landschapsanalyse van het plangebied	11
3.1.1	Landschapskwaliteit	11
3.1.2	Identiteit	11
3.1.3	Duurzaamheid	21
3.1.4	Beeldkwaliteit	24
3.1.5	Conclusies ten aanzien van landschapskwaliteit in het plangebied	27
3.1.6	Ideeën om de landschapskwaliteit te behouden en versterken	27
3.2	Actorenwandeling	29
3.2.1	Verslag van de wandeling	29
3.2.2	Conclusies ten aanzien van de actorenwandeling	34
3.3	Gesprekken met bewoners	36
3.4	Enquêtevragen	38
4	Eindconclusies en aanbevelingen	39
5	Visie	41
6	Literatuur	42
	Bijlage 1 Landschapsanalyse van de gemeente Twenterand	44
	Bijlage 2 Bestaand beleid rondom het bevorderen van recreatie in ons plangebied	50
	Bijlage 3 Voorbeelden van veenprojecten elders in Nederland	52
	Bijlage 4 Landschappenkaart	54
	Bijlage 5 Ontginningskaart	55
	Bijlage 6 Geomorfologische kaart	56
	Bijlage 7 Bodemkaart	57
	Bijlage 8 Historische kaart 1950	58
	Bijlage 9 Topografische kaart + route actorenwandeling	59
	Bijlage 10 Historische militaire kaart + route actorenwandeling	60

1 Aanleiding en opdracht

De komende jaren krijgt de gemeente Twenterand te maken met ontwikkelingen die in heel Nederland spelen, maar vooral in plattelandsgemeenten. Door schaalvergroting in de landbouw en daardoor een afname van het aantal agrarische bedrijven verandert het landschap ingrijpend en moet een herbestemming voor de vrijkomende bebouwing gevonden worden. Door vergrijzing van de bevolking en het vertrek van jongeren uit plattelandsgemeenten naar de grote steden bestaat het risico van bevolkingskrimp op het platteland, hetgeen mogelijk gepaard gaat met een achteruitgang van voorzieningen. Verder zijn er momenteel bezuinigingen op uitgaven voor natuur en landschap waardoor mooie plannen mogelijk niet uitgevoerd kunnen worden. Ook door individualisering binnen de samenleving komt het naoberschap op het platteland onder druk te staan.

De gemeente Twenterand wil een vitale plattelandsgemeente blijven in de toekomst. Zij ervaart het als een probleem dat burgers niet genoeg mee (kunnen) denken met het ontwikkelen van visies en plannen voor de toekomst met als gevolg dat bij de gemeente niet voldoende bekend is wat er leeft aan wensen en ideeën bij burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties.

De gemeente Twenterand wil bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties betrekken bij het ontwikkelen van een visie op het buitengebied van de gemeente, de plaats waar mensen kunnen wonen, werken, recreëren en zich thuis voelen.

De gemeente Twenterand heeft ons, als projectgroep 5, de volgende opdracht gegeven: Formuleer een visie voor het buitengebied van de gemeente Twenterand door het inventariseren van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens en onderzoek de samenhang tussen die gegevens.

Ontwerp enquêtevragen om te kunnen onderzoeken welke behoeften en ideeën er bestaan bij bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties in de gemeente Twenterand omtrent keuzes voor de ontwikkeling van het landelijk gebied.

Vanuit de deeltijdopleiding Bos- en Natuurbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein was de opdracht om een landschapsonwikkelingsplan te maken waarmee de gemeente Twenterand haar buitengebied kan versterken.

Betrokkenheid en participatie

De gemeente Twenterand wil bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties betrekken bij de keuzes die gemaakt moeten worden. Die moeten er toe leiden dat de gemeente in de toekomst een vitale plattelandsgemeente zal blijven.

Het is de vraag of een enquête als enige middel het juiste is om mensen te betrekken bij het gemeentebeleid. Een enquête moet concreet zijn en de respondenten dienen het gevoel te krijgen dat hun mening en ideeën er toe doen en dat er ook iets mee gedaan zal worden. Als zij het gevoel krijgen dat dit niet het geval is kun je als gemeente goodwill verspelen onder de bevolking. Je hebt dan het tegendeel bereikt van wat de bedoeling was.

Voor de gemeente is het belangrijk dat er betrokkenheid van alle mensen is: Mooie plannen kunnen pas uitgevoerd worden als men mee wil doen en initiatieven wil nemen.

Om betrokkenheid en participatie op gang te brengen kun je naar ons idee het beste in gesprek gaan met mensen over concrete ideeën en plannen om te weten te komen wat er leeft en of er draagvlak is. Tegelijkertijd heb je dan een context geschapen waarbinnen mensen concrete ideeën zelf in kunnen brengen. Er ontstaat synergie en dat is naar ons idee een voorwaarde voor vitaliteit en sociale samenhang in een gemeente.

Herformuleren van de opdracht

Om te streven naar een sociaal en economisch vitaal landelijk gebied van de gemeente Twenterand is het naar onze mening een goed doel om te investeren in de kwaliteit van het landschap. Voor een plattelandsgemeente dient landschappelijke kwaliteit twee doelen: Het is een voorwaarde voor mensen om zich verbonden te voelen met elkaar en met hun omgeving door een gemeenschappelijk verleden. Daarnaast is het één van de middelen om het buitengebied economisch te versterken.

Verder beschouwen we het inventariseren van meningen en ideeën van mensen als integraal onderdeel van de uitvoering van onze opdracht. We kunnen de opdracht van de gemeente Twenterand als volgt herformuleren:

Ontwerp een plan waarmee de gemeente samen met bewoners, ondernemers of vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties kan bijdragen aan het verhogen van landschappelijke kwaliteit en die kwaliteit kan inzetten voor het sociaal en economisch versterken van het landelijk gebied.

2 Methodologie

2.1 Het landschap van Twenterand: Kansen benutten

De gemeente Twenterand

De gemeente ligt, zoals de naam precies aangeeft aan de rand van Twente. Twente heeft een gevarieerd landschap door de aanwezigheid van stuwwallen, beekdalen, oude cultuurlandschappen, en natuur. Het is een gebied dat toeristen trekt uit het hele land.

Gemeente Twenterand grenst aan de westkant aan het Reggedal en het bos- en heiderijke natuurgebied de Lemelerberg. Aan de noordkant grenst de gemeente aan een bosrijk gebied in de richting van het Vechtdal en aan een veenkoloniaal gebied. Aan de zuidkant grenst de gemeente aan Almelo, waardoor stedelijke ontwikkelingen aan de rand van gemeente Twenterand plaatsvinden.

Doordat de gemeente tussen gebieden met hoge landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten ligt, die door toeristen gewaardeerd worden dreigen de kwaliteiten van Twenterand door die "rand"-positie enigszins uit het zicht te raken. Dit nadeel zou een kans kunnen worden als de gemeente haar eigen landschappelijke kwaliteiten duidelijk zichtbaar maakt waardoor toeristen meer dan nu ook deze gemeente bezoeken. Er zijn binnen de gemeente zeer diverse kwaliteiten die bij de deelgebieden besproken worden. Het stimuleren van toerisme is één van de mogelijkheden om de plattelandsgemeente Twenterand te versterken. Bijlage 2 bestaat uit een inventarisatie van bestaand beleid van de provincie Overijssel en de gemeente Twenterand op het gebied van toerisme en recreatie. In bijlage 3 staan voorbeelden van "hoogveenrecreatie" elders in Nederland.

Het landschap van Twenterand

Om inzicht te krijgen in de opbouw en identiteit van het landschap in Twenterand voeren we een analyse uit. Die analyse is nodig om een landschapsplan te kunnen maken. Van elk deellandschap worden kwaliteiten en knelpunten bepaald. In bijlage 1 is deze analyse te vinden.

2.2 Landschapskwaliteit als doel en methode

Focussen op karakteriseren door het centraal stellen van het begrip landschapskwaliteit

In landschapsontwikkelingsplannen worden vaak oude en kleinschalige landschappen hoger gewaardeerd dan jonge grootschalige (Werkgroep symposium Cluverius, 2007). Dit heeft als risico dat de ontsierende en/of grootschalige landschapsingrepen worden gepland in de jonge landschappen, omdat die vaak al een grootschalig karakter hebben. Dit komt niet altijd de leefbaarheid van dat deel van het landschap ten goede en verstoort de zichtbaarheid van de karakteristieke, en soms grootschalige landschapsontwikkelingen uit het verleden.

In de praktijk ontkomen meestal ook de hoger gewaardeerde oude landschappen niet aan grootschalige ingrepen. Het gevolg is dan dat er nog enkele museumlandschappen blijven bestaan waar toeristen hun landschapsidylle kunnen beleven en dat daarnaast steeds meer een grootschalig eenheidsworst-landschap wordt gevormd waarin de ontwikkelingsgeschiedenis niet meer zichtbaar en beleefbaar is.

Door bij het denken over landschapsontwikkeling te focussen op het begrip karakteriseren heb je een goed handvat om recht te doen aan de zeer diverse landschapstypen binnen de gemeente Twenterand. Door een hoge waarde toe te kennen aan het eigene, het karakteristieke blijven oude en jonge landschappen als geheel gelijkwaardig, maar zoek je naar ontwikkelingswegen die recht doen aan de karakteristieke verschillen tussen alle deellandschappen.

De methode waarmee je dat kunt bereiken is het centraal stellen van het begrip landschapskwaliteit: Een hoge landschapskwaliteit kun je bereiken door de identiteit van een gebied te versterken. Dit bereik je door karakteristieke cultuurhistorisch en natuurhistorisch bepaalde landschappen te behouden, herstellen en ontwikkelen. Naast zichtbare identiteit van het landschap is ook sociale identiteit belangrijk: Sociale samenhang of modern naoberschap zijn belangrijk voor de leefbaarheid en eigenheid van de plattelandsgemeenschap. Het inzetten en stimuleren van samenwerkingsverbanden van bewoners is essentieel om de identiteit van een streek te bewaren en vorm te geven in de toekomst. Het thuisgevoel is een reden om in een streek te blijven of er terug te komen. We kiezen een methode waarbij bewoners van het gebied aan het woord komen.

Kiezen van het plangebied

Op basis van de landschapsanalyse (bijlage 1) en onze ideeën over landschapsontwikkeling is vooral het verhaal van de veenontginningen met alle verschijningsvormen interessant, omdat daarin veel variatie is binnen de gemeentegrenzen (zie bijlage 5 voor een kaart met alle veenontginningen). De herkenbaarheid van deze karakteristieke veenontginningen staat onder druk door schaalvergroting in de landbouw, aanleg van nieuwbouwwijken, bedrijfsterreinen, wegen en zandwinningen. Het is dus een uitdaging om het verhaal van de veenontginningen beter zichtbaar en beleefbaar te maken.

We willen een bijdrage leveren aan de vitaliteit van het buitengebied door het knelpunt dat de gemeente Twenterand in recreatief opzicht aan de rand ligt van drie belangrijke toeristische gebieden om te vormen tot een kans om zelf een centraal gelegen, interessant en karakteristiek gebied te worden dat aantrekkelijk is voor toeristen en waarvan het gebied ook economisch meer profiteert dan nu.

Het centraal gelegen agrarische veengebied tussen het Kanaal Almelo- De Haandrik en de Engbertsdijksvenen biedt naar ons idee aanknopingspunten omdat het landschap grote kwaliteiten heeft op het gebied van cultuurhistorie en natuurhistorie.

In de gemeente Vroomshoop is een passantenhaven voor waterrecreanten en de Engbertsdijksvenen met het huidige openluchtmuseum is een publiekstrekker. Het Veenkanaal met de woonkern Westerhaar-Vriezenveensewijk vormt de verbindingsschakel tussen deze plaatsen.

Het Veenkanaal met het agrarisch gebied tussen de Leidijken vormt ons plangebied. De invloed van het Veenschap en de Engbertsdijksvenen is groot, dus de rand van die gebieden betrekken we bij ons plangebied (zie figuur 1).

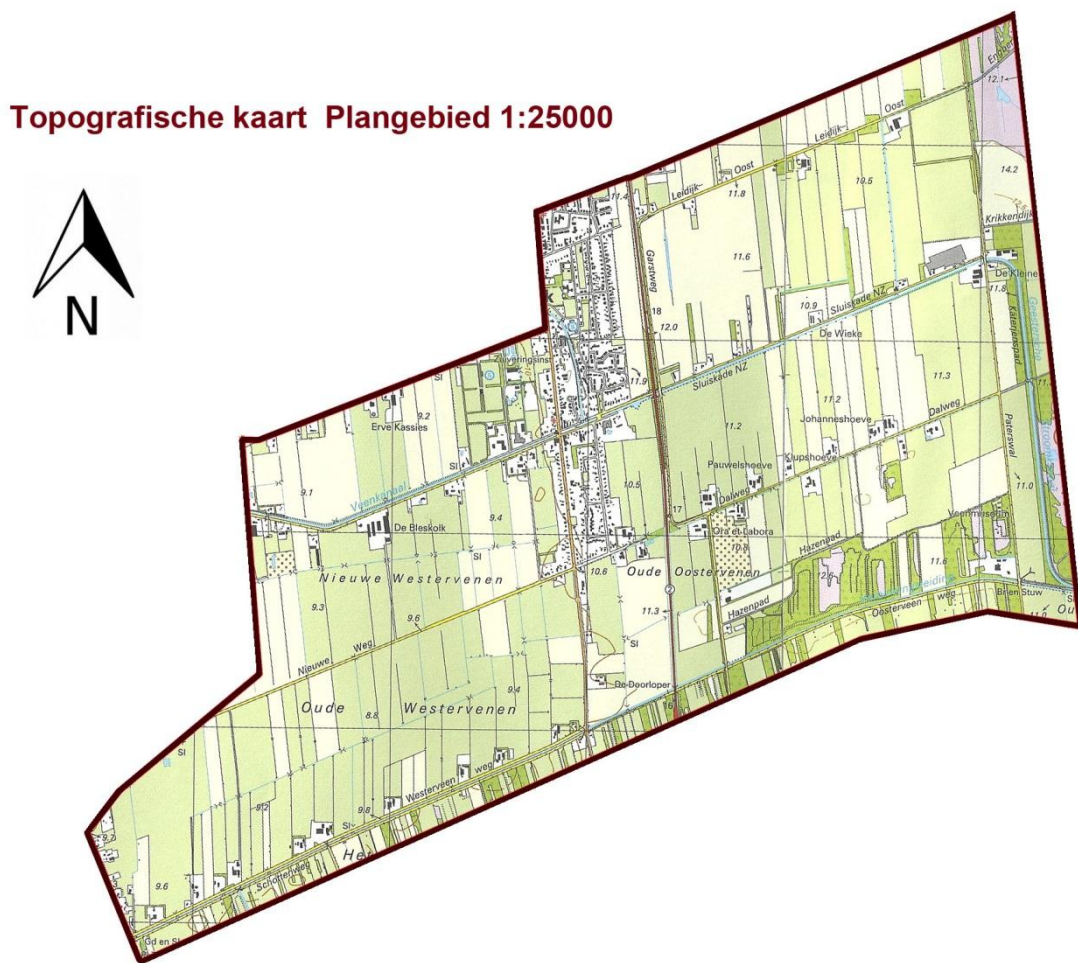
Centraal in dit plangebied ligt “de Wieke”, of het Veenkanaal. Dit kanaal is jarenlang de economische hoofdader geweest van dit gebied. Tegenwoordig is er niet zoveel meer zichtbaar van die geschiedenis voor een buitenstaander.

In het dorp Westerhaar-Vriezenveensewijk wonen mensen van wie soms voorgaande generaties dit gebied ontgonnen hebben onder soms zware omstandigheden. De volledige ontginning van het gebied is pas rond 1970 afgesloten. Het is dus ook een landschap met levensverhalen.

Landschappelijke kwaliteit lijkt ruim aanwezig in dit plangebied. Het uit zich o.a. in eenheid en herkenbaar gebruik van een landschap (Coeterier, J. F., 2000)(Hendriks, K., D.J. Stobbelaar, 2003). In dit gebied is dat zeker aanwezig gezien het feit dat op korte afstand van elkaar verschillende hoogveenontginningsstadia zichtbaar zijn:

- a. De Engbertsdijksvenen, waar vervening wel heeft plaatsgevonden, maar is stopgezet toen men de natuurwaarden van dit gebied het zwaarst liet wegen. Het gebied bevat nog een kleine kern levend hoogveen.
- b. Het Veenschap, een oud ontginningslandschap dat buiten de ruilverkaveling is gebleven.
- c. Het gebied rond de Wieke dat vroeger ontginningsas en bewoningsas vormde van de nederzetting Vriezenveensewijk.
- d. Het middenlandschap dat laat ontgonnen is en planmatig ingericht.

figuur 1

2.3 Methoden van informatie verzamelen

Onze methode bestaat uit het inventariseren van mogelijkheden om de landschapskwaliteit van het plangebied te versterken om daarmee het gebied in recreatief te versterken en de sociale samenhang te bevorderen.

We doen dit op vier manieren, hetgeen vier producten oplevert:

- A Een detailanalyse van de landschapskwaliteit van het plangebied. Hieruit komen ideeën om de landschapskwaliteit te verhogen.
- B Deze ideeën bespreken we tijdens een landschapswandeling met een aantal actoren uit het gebied. Tijdens de wandeling praten we over de waarde van het landschap voor hen en de mogelijkheden om de geschiedenis levend te houden in het gebied.
- C We voeren gesprekken met bewoners uit de kern Westerhaar-Vriezenveensewijk om te weten te komen welke band zij hebben met het landschap en of zij behoefte hebben aan mogelijkheden voor ommetjes.
- D We stellen enquête-vragen op die in de gesprekken met bewoners getest worden.

3 Producten en resultaten

Uit de plananalyse komen een aantal sterke en zwakkere punten naar voren. Het is zaak om dan te zien hoe je de zwaktes wilt aanpakken en oplossen. Er moeten keuzes gemaakt wat je wilt versterken herstellen of accentueren. Ideeën om de landschapskwaliteit en de beeldkwaliteit te verhogen zijn ingebracht in de actoren wandeling.

3.1 Landschapsanalyse van het plangebied

Om het plangebied in recreatief opzicht te versterken is het belangrijk om te weten welke kwaliteiten het landschap heeft. Daarom maken we een gedetailleerde landschapsanalyse van het plangebied. Omdat we de mogelijkheden willen inventariseren om het gebied recreatief aantrekkelijk te maken, wordt een aanvullende analyse van de beeldkwaliteit binnen het plangebied gemaakt. Beeldkwaliteit is een goede voorspeller voor de belevingswaarde van het plangebied. Niet alleen voor toeristen is belevingswaarde belangrijk. Ook voor bewoners in het gebied is het belangrijk dat zij zich thuis voelen in hun landschap als ze een 'ommetje' maken.

3.1.1 Landschapskwaliteit

Het benoemen van landschappelijke kwaliteit houdt in dat je betekenis geeft aan aspecten van het landschap en dat je daar waarde aan toekent.

Die waarden liggen op het gebied van natuur, economie, cultuurhistorie en beleving. Sommige van deze waarden zullen elkaar versterken, maar het kan ook voorkomen dat bijvoorbeeld een hoge cultuurhistorische waarde samengaat met een lage natuurwaarde. Hierdoor is het soms lastig om alle kwaliteitsaspecten te integreren tot een totaalbeeld van landschapskwaliteit.

De Stichting Landschapsbeheer Nederland heeft een visie op landschapskwaliteit beschreven (Herwaarden, G.-J. van & M. Koedoot, 2011), waarmee het mogelijk is uitspraken te doen over de integrale kwaliteit van een landschap op basis van het karakteriseren van een landschap en het beoordelen van de stabiliteit ervan. De begrippen identiteit en duurzaamheid staan hierbij centraal. Omdat in deze visie het karakteristieke van een gebied en de integrale kwaliteit centraal staan vinden we deze geschikt om recht te doen aan alle aspecten van het landschap in ons plangebied. We willen daarom vanuit deze visie een kwaliteitsanalyse toepassen.

3.1.2 Identiteit

De kwaliteit van een landschap wordt hoger gewaardeerd naar mate de identiteit sterker is. Identiteit wordt met deze visie bepaald door:

- A De aanwezigheid van karakteristieke onderdelen, zoals bv stuwwallen, akkervogels, sloten of wijken.
- B De mate van interne samenhang. Hiervan is sprake als er een sterke relatie is tussen de abiotische ondergrond, de planten en dieren die voorkomen en het menselijk handelen.
- C Identiteit wordt ook bepaald door het vermogen je te kunnen oriënteren in de tijd: Is de loop van de geschiedenis in het landschap nog terug te vinden of zijn alle sporen gewist?
- D Verbondenheid die mensen ervaren met het landschap bepaalt ook de identiteit.

A Karakteristieke onderdelen: abiotiek, biotiek en menselijk handelen.

Abiotiek

De geologische ontstaansgeschiedenis van de ruime omgeving van het plangebied is beschreven in bijlage 1. Wat ons plangebied betreft is het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden tot heden) een belangrijke periode: In het Laat-Atlanticum (ong. 3000 v Chr.) behoorde het gehele plangebied tot een hoogveenmoeras. Deze veenvorming startte ongeveer 4500 jaar v Chr. vanuit de laagste plekken. De ondergrond bestond uit een dekzandlandschap dat niet vlak was maar bestond uit dekzandkopjes en laagtes en uit grondmorenewelvingen, zodat er sprake was van een duidelijk microreliëf. Dit dekzand was gevormd gedurende de laatste ijstijd, het Weichselien (130.000- 10.000 jaar geleden), toen er in Nederland een toendraklimaat heerste en er geen boomgroei was, waardoor er zandstormen woedden en op diverse plekken zand werd afgezet. De grondmorenewelvingen zijn nog ouder en een restant van de een na laatste ijstijd, het Saalien.

In die periode zijn delen van Nederland bedekt met ijs en zijn grote hoeveelheden grond opgestuwd en verplaatst. (zie bijlage 6, geomorfologische kaart)

Later is veel materiaal weer verspoeld met sneeuw- en ijssmeltwater, maar op sommige plekken bleef toch zoveel materiaal aanwezig, dat het nog steeds voor reliëf zorgt.

Bij latere ontginningen is veel grond geëgaliseerd, waardoor de geologische sporen niet (goed) meer zichtbaar zijn. Bij het ploegen van de grond worden soms zwerfkeien aangetroffen in dit gebied omdat die niet meer zo diep liggen na de vervening. Op de hoek van de Twistveenweg en de Hoofdstraat in Westerhaar-Vriezenveensewijk zijn gevonden veldkeien uit het land van de eigenaar gebruikt om een rotstun te maken rondom de oude boerderij.

Er zijn kenmerkende aardkundige en bodemkundige waarden in het plangebied te vinden. Het gebied kan worden gerekend tot het morfocomplex: Sallands-Twents heuvelland en daarbinnen tot het morfopatroon: Veenvlakte (Rosing, H., F. De Vries, A.J.M. Koomen, G. J. Maas(2002)). Het is een veen(koloniaal) ontginningsgebied. Wat na de turfwinning achterbleef was een restveenlaag, wisselend van dikte, die werd bedekt met zand dat was vrijgekomen bij het graven van de wijken of dat vanaf dekzandkopjes werd aangevoerd, hetgeen een egaliserend effect had. In deze studie worden de 'meerveengronden op veenmosveen' met bodemcode zVs als zeer kenmerkend en van hoge waarde beschouwd voor deze veenontginningsgebieden. Even kenmerkend en van hoge waarde zijn de 'Veengronden met veenkoloniale bovengrond' met bodemcode iV. Bijna even kenmerkend, maar volgens bovenstaande studie wat minder hoog gewaardeerd zijn de 'Moerige gronden met veenkoloniaal dek (iW), of met een zanddek (zW)'. Het oostelijk plangebied grenst direct aan het natuurgebied de Engbertsdijksvenen waar bodemcode AV voorkomt: 'Associatie veen in ontginning'. De gronden die daar voorkomen zijn zeer kenmerkend voor vroegere hoogveengronden en komen in Nederland behalve hier alleen nog voor in Zuid-Oost Drente en de Peel. In het Veenschap komt in het gedeelte direct onder het Hazepad ook de bodemcode AV voor, omdat daar nog niet-verveende stukken grond liggen. Het Veenschap zelf bestaat voor een groot deel uit 'Madeveengronden op veenmosveen' met code aVs. Het zijn veenontginningen uit de 17^e eeuw. Het overgrote deel van de landbouwgronden in het oostelijk plangebied bestaan uit 'Moerige gronden met een veenkoloniaal dek' met bodemcode iW. De Dalweg dankt zijn naam aan een schrale zandgrond (dalgrond) die bloot kwam te liggen nadat het veen was afgegraven. Deze grond werd vermengd met de bovenste laag van het veen (bolster) en was zeer geschikt voor landbouw. Het mengsel van zand en bolster is veenkoloniale grond. Er is een klein gebiedje met de hoogste waardering, code zVs ten westen van het deels onontgonnen gebied direct boven het Veenschap (zie bijlage 7, bodemkaart). Het is in gebruik als akkergrond met een bosstrook. Verder is er een nertsenfarm en een woonhuis. Er is geen zichtbare relatie tussen bodem en grondgebruik. De andere hoog gewaardeerde bodem, iV, komt voor ten noorden van het Veenkanaal. (Zie bijlage 7, bodemkaart). Het is natter dan de omringende gronden en is in gebruik als weiland. De enige nog bestaande zijwijk loopt hierdoor. In dit geval is er dus nog een relatie zichtbaar tussen bodemsoort en inrichting. Tussen het dorp Westerhaar-Vriezenveensewijk en de snelweg N36 ligt ten noorden van het Veenkanaal een strook akkerland met bodemcode gHn30, 'veldpodzolgrond met grint in de bovenlaag'. Het is te beschouwen als een laatste uitloper van gestuwd materiaal in het veengebied waar ook Sibculo, Kloosterhaar, Bruinehaar en Westerhaar deel van uitmaken. De naam 'haar' verwijst ook naar heuvel of verhoging in het landschap. Deze akker ligt ook duidelijk hoger dan straatniveau.

Biotiek oostelijk plangebied

Karakteristieke planten- en diersoorten in het oostelijk plangebied zijn hoofdzakelijk aanwezig vanwege de ligging bij het Natura-2000 gebied de Engbertsdijksvenen en nabij het Veenschap. Op waarneming.nl is de volgende gebiedseenheid in gebruik (zie figuur 2)

Figuur 2 gebiedseenheid oostelijk plangebied

Er worden hoofdzakelijk vogelsoorten genoemd: In de winter worden grote groepen aangetroffen, vliegend en foeragerend van Kievit, Kramsvogel, Spreeuw, Wilde eend, Wintertaling, Kolgans, Grauwe gans, Rietgans en Toendrarietgans. Daarnaast waarnemingen van individuen of kleine groepjes van o.a. Taigarietgans (rodelijst-soort), Kraanvogel, Buizerd, Sperwer, Torenvalk, Blauwe Kiekendief, Geelgors, Rietgors, Wulp, Watersnip, Veldleeuwerik, Koperwiek.

In lente en zomer wordt in dit deel aangetroffen o.a.: Buizerd, Slechtvalk, Torenvalk, Grauwe Kiekendief, Bruine Kiekendief, Kraanvogel, Kwartel, Boerenzwaluw, Gierzwaluw, Zwarte roodstaart, Witte en Gele Kwikstaart, Kneu, Geelgors, Ooievaar, Waterhoen.

Het oostelijk deel van het plangebied is als geheel door de provincie aangewezen als akkerfaunagebied. Dit betekent dat de provincie vergoedingen beschikbaar stelt voor agrarisch natuurbeheer in het gebied.

Akkervogels die in dit gebied voorkomen zijn o.a.:

Grauwe kiekendief: deze broedt in het hoogveen en heidegebied maar foerageert in akkers. Voor deze soort zijn akkerranden met Luzerne (*Medicago sativa*), Wintertarwe (*Triticum aestivum*) of Koolzaad (*Brassica napus*) belangrijk. Hierin leven muizen, insecten en zangvogels, waar deze vogel zich mee voedt.

Veldleeuwerik: deze soort gaat erg achteruit omdat er te weinig insecten, bloemen, kruiden en dus zaden zijn. Deze soort profiteert van braaklegging en brede akkerranden die mogen verwilderen. In weilanden is aangepast maaibeheer nodig.

Patrijs: Ook met deze soort gaat het niet goed. Onbespoten akkerranden zijn nodig om insecten voor de kuikens te herbergen. Braakleggen is nodig en inzaaiing met mengsels van kruiden die voldoende zaad leveren om te kunnen overwinteren. Ook door toegenomen predatie gaat het slecht met de Patrijs. Dit vraagt om een geïntegreerde aanpak van de problematiek.

Landschap Overijssel en de provincie Overijssel tonen met het project Soorten op de Kaart (.nl) welke bedreigde planten- en diersoorten voorkomen in het plangebied.

Het betreft de soorten Steenuil en Hermelijn. De das komt voor in de Engbertsdijksvenen. Vanwege het verspreidingsgebied kan deze soort ook nog actief zijn in de meest oostelijke percelen van het plangebied.

De geelgors komt in het Veenschap voor en noordelijk daarvan tot de Dalweg. Ook de Patrijs is aanwezig in het oostelijk deel van het plangebied. We hebben deze dieren ook gezien tijdens de actorenwandeling.

Bedreigde plantensoorten komen helaas niet voor in dit deel van het plangebied.

Biotiek westelijk plangebied

Figuur 3 gebiedseenheid westelijk plangebied.

Op waarneming.nl is de gebiedseenheid in gebruik volgens figuur 3

Voor dit gebied worden op waarneming.nl nauwelijks planten- en diersoorten genoemd. Dit kan het gevolg zijn van minder zoekactiviteit door vrijwilligers, maar dat zal dan ook een reden hebben.

Dit gebied ligt verder van de Engbertsdijkvenen en het deel van het Veenschap onder de Westerveenweg bestaat hier meer uit weilanden zonder onverveende delen met heide en moerasbos. Er zijn daardoor veel minder vogelsoorten aanwezig.

Het afgelopen jaar zijn hier vier soorten vogels gemeld. Het betreft losse waarnemingen: Scholekster, Blauwe kiekendief, Kerkuil en Grote zilverreiger.

Als waarnemer wordt ook de vogelwerkgroep Engbertsdijkvenen genoemd. Er zal dus echt een enorm verschil zijn tussen de aantallen vogels en vogelsoorten die voorkomen in het westelijke en oostelijk deel. Op 18 mei troffen we deze grutto aan in het LOG in het plangebied. Hier zullen geen jonge grutto's opgroeien. (figuur 4, grutto)

Op de website Soorten op de Kaart van Landschap Overijssel en de provincie Overijssel wordt het voorkomen van bedreigde diersoorten gemeld: Steenuil, Patrijs en Hermelijn.

Figuur 4 grutto

Van de beschermde planten komt, in de sloten langs enkele percelen rond de Nieuwe weg, de waterplant Groot blaasjeskruid voor. Op één plek langs het Veenkanaal komt de Zwanenbloem voor.

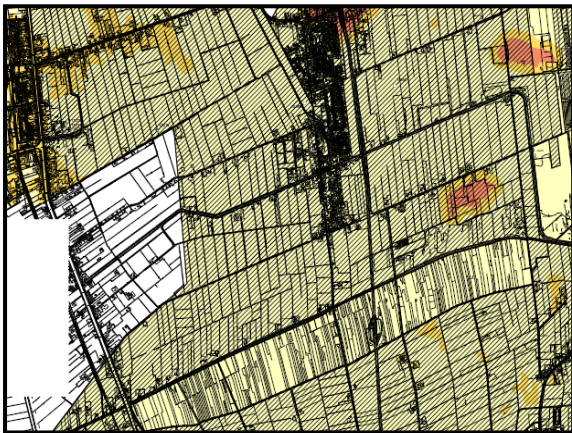
Menselijk handelen

Prehistorie

Tot het begin van de veenontginning was het plangebied niet geschikt voor bewoning, maar de dekzandkopjes in de ondergrond kunnen wel sporen bevatten uit de steentijd. Waar het veenpakket tijdens de turfwinning niet geheel werd verwijderd zouden nog sporen in het veen gevonden kunnen worden van bijvoorbeeld rituele deposities. In moerige gronden is het veenpakket dunner geweest dan in veengronden. De moerige podzolgronden liggen op van oorsprong hogere delen. Door die hoge ligging is de kans groot dat sporen verstoord zijn tijdens de ontginning. Bij de ruilverkaveling is de bodem tot circa 80 cm beneden het maaiveld gediëpplagd.

In het oostelijk plangebied liggen twee gebieden met hoge archeologische verwachting door de aanwezigheid van een grondmorenerug die is afgedekt door veen. Zie figuur 5.

In het noordoostelijk deel is melding gemaakt van één losse vondst uit een akker in de veengarstlanden, een terrein met dekzandwelvingen. De naam Garstlanden betekent gronden met garsten, met bulten en verhogingen. Die bulten ontstaan als het veen in de grond oxideert en de grond inklinkt. Omdat zandgrond niet inklinkt ontstaat reliëf (zie figuur 6). Nieuwe losse vondsten blijven mogelijk.

Figuur 5 archeologische verwachtingskaart

Figuur 6 verhoging in het landschap

(Boshoven, E. H. et al, 2007). De roze gebieden duiden op een hoge archeologische verwachting. De gele rand eromheen een lagere verwachting. De grijze arcering duidt op versterking van de bodem tijdens ontginning en ruilverkaveling.

Als je van het plangebied de hoogteverschillen in kaart brengt met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN.nl), dan kun je die gebieden herkennen in het veld omdat ze net iets hoger liggen dan de omgeving (zie figuur 7).

Figuur 7. AHN-kaart van het plangebied. De hoogte neemt toe in de volgorde van blauw-lichtblauw- groen-geel- bruin. De rode lijn is de gemeentegrens van Twenterand.

Periode 1000-1600

In deze periode vestigden mensen zich vlak buiten ons plangebied op de hoogst gelegen gebieden in het landschap. In 1406 werd een klooster gesticht in Sibculo. Vanuit het klooster dat op een lage stuwwal is gebouwd, werd in de directe omgeving hoogveen ontgonnen. Ten zuiden van het huidige Vriezenveen begonnen mensen tussen de 12de of 14de eeuw, dat is niet helemaal duidelijk, met het ontginnen van het veenmoeras, door het te ontwateren. Er zijn uit

deze periode geen bewoningssporen in ons plangebied bekend. Het was het middengebied van een groot veenmoeras, dat slechts vanaf de randen te benaderen was.

Periode van 1600 tot 1890

Na deze periode zijn er menselijke activiteiten in ons plangebied die hun sporen hebben achtergelaten in het huidige landschap.

De ontginning van het landschap vanuit het lintdorp Vriezenveen had de onderkant van het huidige Veenschap bereikt rond 1700. Vanaf die tijd is het veenschap in gebruik geweest door de mensen. Men verbouwde er veenboekweit, hield er bijen, liet er schapen grazen, waarvan men de mest gebruikte voor de reeds ontgonnen gronden. Ook stak men er turf voor eigen gebruik en lokale verkoop.

De Hottingerkaart van het gebied (Versfelt, H.J., 2003) toont de ontginningsgrens rond 1780. Het plangebied wordt het Almelose Veen genoemd en er zijn geen sporen van bewoning of paden dwars door het veen getekend. Ook de Paterswal, als oude knuppelweg door het veen, gemaakt door de monniken van het klooster Sibculo is nog niet aangegeven op deze kaart.

In de 18de eeuw werd het Veenschap ook ontwaterd door het graven van greppels, maar niet alle turf is er gestoken voordat het als weidegrond in gebruik werd genomen. Het Veenschap biedt momenteel een inzicht in een 17de eeuwse en 18de eeuwse landschap, dat zeer karakteristiek is en van hoge waarde omdat alle andere oude perceelsvormen tijdens de Vriezenveense ruilverkaveling zijn verdwenen.

Op een kaart uit de periode 1830- 1850 zijn ingrijpende veranderingen in het landschap zichtbaar, zie figuur 8.

Figuur 8 Topografische militaire kaart 1830-1850 28-1rd
Bron: Kadaster via www.watwaswaar.nl

Er is een weg aangelegd naar het noorden het veen in vanuit Vriezenveen en er zijn ten westen en ten oosten ervan leidijken aangelegd. Deze leidijken werden aangelegd omdat het veen in die tijd economisch van belang werd.

Het was de tijd van de boekweitbrandcultuur (A. Van der Leest et al

(red), 2005). Verder gebruikte men het hoogveengebied om schapen te houden en bijen te houden. Daarnaast zal men voor eigen gebruik turf gestoken hebben. De leidijken hadden een dubbele functie. Ten eerste dienden ze voor het transport en vervoer van de boekweitschoven en de mensen met hun kruitwagens. Ten tweede begon men het veen ondiep te ontwateren om die boekweitcultuur mogelijk te maken. Het water dat daardoor het veen uitstroomde werd langs de leidijken geleid waardoor het zure veenwater niet de weides en akkers van Vriezenveen kon bereiken. Dat gebied lag lager door een aantal eeuwen grondgebruik, waardoor het proces van inklinking en oxidatie van het veen gestart was. Het hoogteverschil met het noordelijk gelegen hoogveen was aanzienlijk, waardoor afwatering een groot probleem was.

Deze wegstructuur is tegenwoordig in het landschap nog duidelijk en vrij gaaf aanwezig en daardoor zeer karakteristiek voor dit gebied en voor de periode waarin het hoogveen geëxploiteerd werd maar nog niet verveend.

Ook is in figuur 8 te zien dat het kanaal Almelo- De Haandrik was gegraven in 1850. Het kanaal eindigde toen nog op de plek waar nu Vroomshoop ligt en sloot daar aan op een dwarskanaal en de Linderbeek.

De waterafvoer vanuit Vriezenveen verbeterde erdoor en er was nu een belangrijke vervoersader beschikbaar waardoor gestart kon worden met vervening op grote schaal. Buiten het plangebied was de vervening al eerder op kleine schaal op gang gekomen in het gebied van de huidige Engbertsdijksvenen. Waarschijnlijk al in de 17^e eeuw omdat de naam Schipsloot vermeld is sinds 1650. Sinds 1775 zijn er publieke verkopeningen van turf uit o.a. het Gravenveen ten oosten van de Paterswal. Deze vervening is nooit grootschalig geworden. Op de Hottingerkaart van rond 1775 zijn deze verveningsactiviteiten en de Schipsloot en Paterswal niet ingetekend. Mogelijk omdat ze niet relevant zijn geweest in militair opzicht. Ook de Paterswal is niet getekend terwijl deze rond 1650 waarschijnlijk al aangelegd was door monniken. Het was een enigszins begaanbare weg tussen de kloosters van Albergen en Sibculo dwars door de Almeloërvenen.

Veldnamen

In figuur 8 is een aantal veldnamen te lezen. De naam veengarstlanden verwijst naar de garsten of bulten in het veld. Dit zijn oude dekzandkopjes.

De betekenis van de naam bakkershoopvenen is niet bekend. Het is mogelijk dat de naam “bakker” naar een familienaam verwijst (mondelijke mededeling van de heer Klinkhamer tijdens de actorenwandeling). Op een topografische kaart uit 1935 van hetzelfde gebied is de naam van dit gebied vermeld als Akkershoopvenen. Dit is wel passend bij de tijd toen het gebied verveend was, maar nog niet in cultuur gebracht. De naam Twistveen verwijst naar de onenigheid die lange tijd heeft bestaan over het bezit van de grond uit dat gebied. Nog in 1935 was er discussie over de gemeentegrens in dit gebied tussen de gemeente Vriezenveen en Ambt Hardenberg.

Periode van 1890 tot 1955

Na het graven van het Kanaal Almelo- De Haandrik wilde de gemeente Vriezenveen het huidige Veenkanaal graven om het hoogveengebied te kunnen vervenen. Dit ging niet makkelijk omdat veel eigenaren niet mee wilden werken. Men hechtte aan het oude recht van het houden van schapen, bijen en de teelt van boekweit.

Nadat de onteigeningswet in Nederland van kracht werd, kon de grond worden onteigend in 1888 van landbouwers die het niet wilden verkopen. Het Veenkanaal werd gegraven in de periode 1890 tot 1907. Het graven gebeurde met de hand en startte aan de westkant bij het kanaal. In 1907 had men de Paterswal bereikt.

Omdat het oostelijk deel van het Veenkanaal hoger lag werd het dieper gegraven, maar bij droog weer werd de waterstand te laag. Daarom werd in 1926 de schutsluis aangelegd net ten oosten van de Hoofdweg (toen de Kerksteeg genoemd). De Tweede Nieuwe Leidijk werd toen de Sluiskade. Door de hogere ligging van het jaagpad zou je verwachten dat die zijde van het Veenkanaal de oude leidijk is, maar dat klopt niet. Die verhoging stamt uit de ruilverkavelingsperiode. Op de Kerksteeg kwam een ophaalbrug. Toen in 1971 het Veenkanaal gesloten werd voor scheepvaart, is de sluis gedempt en de ophaalbrug verwijderd, waardoor een karakteristiek deel van Vriezenveensewijk verdwenen is (zie figuur 9)

Figuur 9: Turfschip in de sluis. Bron: Westerhaardigitaal.nl

Vanaf dat moment vormde het Veenkanaal de hoofdader in de vervening van het plangebied. Het verveningswerk werd uitbesteed aan 30 verveningsbedrijven. Deze bedrijven groeven zelf de zijwijken en de kleinere zijsloten en kregen daarin de vrije hand. Het waren in totaal zo'n 25 zijwijken. Het graven van de wijken gebeurde hier door de vele relatief kleine verveners niet zo systematisch en planmatig als bij de grootschalige Drentse en Groningse veenkoloniën. In de natste gebieden werden ook zwetsloten gegraven om het gebied te kunnen ontwateren. Ten noorden van de Sluiskade NZ was een laag gelegen gebied met veel zwetsloten. Momenteel is de karakteristieke vorm van de zwetsloten nog zichtbaar doordat ze, nadat ze later gedempt zijn, beplant werden met bomen en struiken. Daardoor zijn op enkele plekken nog de oude landschapspatronen zichtbaar. Er zijn nog maar enkele zijwijken (gedeeltelijk) als wijk bewaard gebleven op de oorspronkelijke plek (zie figuur 10 en 11)

Figuur 10: nog bestaande zijwijk ten noorden van Sluiskade NZ

Figuur 11: Twee bomenrijen geven plaats aan van zijwijk en zwetsloot

Alle andere zijn later gedempt. Langs het Veenkanaal liepen jaagpaden die ook als voetpad en fietspad gebruikt werden. Over de zijwijken lagen losse planken of draaibruggen voor de turfschuiten. Op het kruispunt van de oude Hoofdstraat en het Veenkanaal ontstond een nederzetting na 1890 die dezelfde naam kreeg als het kanaal: Vriezenveensewijk of kortweg de Wieke. Buiten de bebouwde kom sprak men van het Veenkanaal. In 1899 had het dorp 515 inwoners (Witte, G. de, 1980). Dit aantal groeide tot 1000 in 1920 en 1200 in 1930. Ten oosten van de Hoofdweg staan nog veel huizen uit die periode. Het gebied trok veenarbeiders aan uit Drente en Groningen waar de vervening eerder begon en in de jaren 20 minder werk was. Vooral deze later gekomen arbeiders en hun gezinnen hebben vaak onder erbarmelijk omstandigheden geleefd in houten krotten en soms zelfs plaggenhutten, midden in het veen en ook langs het Veenkanaal. In het huidige veenmuseum in het Veenschap wordt deze periode uit de geschiedenis levend gehouden. In het huidige landschap vind je niets meer terug van de arbeiderswoningen uit die periode.

Het Veenkanaal was de economische hoofdader van het gebied in de verveningsperiode. In 1908 voeren er 3000 turfschuiten door het kanaal die meer dan 50.000 ton turf vervoerden. In 1918 was dit aantal schuiten gegroeid tot 5700 waarmee in dat jaar bijna 145.000 ton turf werd vervoerd. De verveningsperiode heeft in totaal zo'n 70 jaar geduurd. Toen was de turf bijna op. Na die tijd werden stukken hoogveen en veen in ontginning opgekocht om als natuurgebied te beheren. Het dorp Vriezenveensewijk was gegroeid richting het dorp Westerhaar. Het centrum van het ontstane tweelingdorp verplaatste zich naar het noorden en de omgeving van het Veenkanaal vormt tegenwoordig de enigszins stille rand van het dorp in plaats van het hart. Restanten van de vroegere bedrijvigheid in de buurt van het kanaal vind je nu nog in de vorm van twee turfstrooiselfabrieken aan het Veenkanaal en de Paterswal. Een deel van de fabriek aan het Veenkanaal kan worden beschouwd als industrieel monument (zie figuur 12). Deze bedrijven vormen een karakteristiek element in het gebied al komt de grondstof tegenwoordig voor een groot deel uit de Baltische staten. Vlakbij de dorpskern was ook een turfstrooiselfabriek die is afgebroken. Het terrein wordt nu gebruikt als opslagterrein voor zand en grond. De zwaairom voor de turfschepen die hun vracht bij de fabriek afleverden is nog wel zichtbaar (zie figuur 13).

Figuur 12 Oude gedeelte van de huidige turfstrooiselfabriek.

Figuur 13 Zwaairom

De zijwijken van het Veenkanaal zijn nu bijna allemaal verdwenen. Wat na de vervening ontstaan was is nu nog steeds een open landschap met weinig groene landschapselementen. Dit is kenmerkend voor de veenkoloniale landschappen. Vooral het westelijk deel van het plangebied is open gebleven.

Monumenten jongere bouwkunst

In de jaren '80 is tijdens een landelijk monumenten inventarisatie project voor jonge bouwkunst uit de periode 1850-1940 een aantal monumenten van lokale waarde aangewezen in het plangebied (Kich.nl).

Het betreft boerderijen aan de Grintweg 5, Grintweg 12 en Twistveenweg 14 (Erve Kassies), woonhuizen aan de Hoofdweg 60A en 67, café de Wieke aan de Hoofdweg 74, de turfstrooiselfabriek aan de Sluiskade Noordzijde 79, een bedrijfsgebouw aan de Paterswal 14. (bron: kich.nl)

Figuur 14 Twistveenweg

Periode van 1955 tot nu:

Karakteristieke elementen uit de ruilverkaveling.

Het gebied ten zuiden van het Veenkanaal is onderdeel geweest van de ruilverkaveling Vriezenveen. Het gebied ten westen van de Hoofdweg was al voor driekwart in agrarisch gebruik toen de ruilverkaveling startte in 1955. Het gebied ten oosten was wel verveend, maar er was nog nauwelijks grond in agrarisch gebruik. Er zijn

ruilverkavelingsboerderijen gebouwd langs de Eerste Nieuwe Leidijk, die toen de naam Dalweg kreeg. Westelijk van de Hoofdweg werden de boerderijen langs de Westerveenweg gebouwd. De boerderijen zijn gebouwd naar voorbeeld van boerderijen in de Wieringermeer. Er zijn boerderijen met de grote stal naast het woonhuis en boerderijen waar de grote stal achter het woonhuis gebouwd is. Deze bebouwingslinten zijn nog vrij gaaf aanwezig.

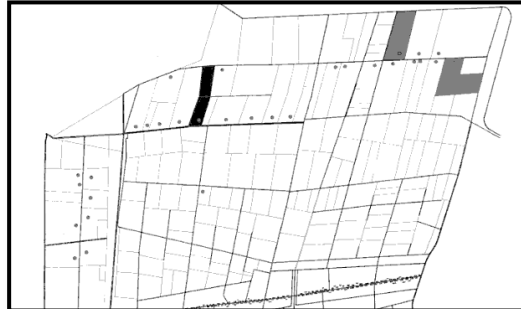
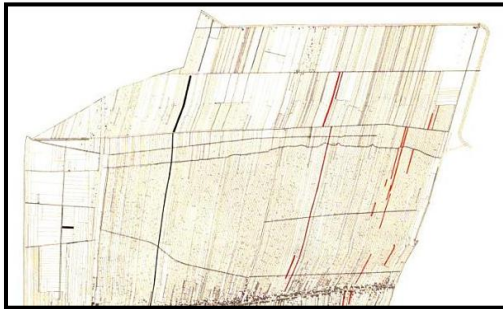

Elke boerderij werd voorzien van een windsingel van eikenbomen aan weerszijden van de boerderij en aan de achterzijde. Bij bijna alle boerderijen zijn nog bomen van die singel zichtbaar, maar nog bij enkele boerderijen is de singel nog compleet aanwezig zoals aangeplant in de jaren '50 en '60. Dit uiteraard vanwege de bouw van nieuwe opstallen op de huiskavel.

Langs de Dalweg staan eikenbomen uit die periode. De berm van die weg was breed. Er liep in de verveningsperiode een smalspoorbaan langs.

De Westerveenweg die zuidelijker ligt, tegen het Veenschap, is smaller, zodat de beplanting langs die weg alleen gevormd wordt door de boerderijen die daar als groene eilanden in de open ruimte liggen. Opmerkelijk is dat er nauwelijks sprake is van boerderijtuinen bij de ruilverkavelingsboerderijen. De directe omgeving van de gebouwen is zeer sober en functioneel ingericht.

Volgens het ruilverkavelingsplan van Vriezenveen zou het hele gebied tussen het bebouwingslint en het Veenkanaal opnieuw ingericht worden (zie figuur 15 en 16). Uiteindelijk is vanwege geldgebrek, als enige reden, (mondelijke mededeling tijdens de actorenwandeling) het Veenschap blijven liggen.

Figuur 15 afb. uit Landbouwatlas van Nederland (1959).
situatie vóór de ruilverkaveling.

Figuur 16 geplande situatie ná de ruilverkaveling

B De mate van interne samenhang

Is er nog samenhang zichtbaar tussen ondergrond, flora en fauna en het menselijk handelen?

De bodem onder het plangebied bestaat voor het grootste deel uit moerige podzolgronden met een veenkoloniaal dek. Na de vervening is het gebied geschikt gemaakt voor akkerbouw en veeteelt. In alle veenkoloniale gebieden in Nederland was van oorsprong veel akkerbouw. Aardappels en suikerbieten waren belangrijke akkergewassen. Nog steeds is er in het plangebied akkerbouw, maar door de kleinschaligheid van het gebied werd het om economische redenen al snel aantrekkelijker om over te gaan op melkveehouderij. Momenteel is er ook veel weidegrond en maisteelt, zoals in grote delen van Nederland.

Door de verveningsgeschiedenis is het grondgebruik niet langzaam geëvolueerd zoals bij het essenlandschap. Het gebied is een jong ontginningsgebied, wat inhoudt dat de grond direct grootschalig en vrij intensief aangepast en gebruikt werd. Het plangebied is vrij homogeen wat het gebruik van de grond betreft: het is een open landbouwgebied. Dit open gebied is in overeenstemming met de linten van ruilverkavelingsboerderijen aan de zuidkant van het Veenkanaal. De grootte van de bedrijven is over het algemeen nog in overeenstemming met de schaal van het gebied.

In dit intensief gebruikt landbouwgebied is de ontwateringstoestand afgestemd op landbouwgebruik, de graslanden bestaan uit Engels raigras (*Lolium perenne*) en de bemesting is intensief. De biodiversiteit is dus niet hoog.

Interne samenhang is nog zichtbaar in de aanwezigheid van twee turfstrooiselfabrieken in het plangebied en het oude bebouwingslint langs het veenkanaal in de buurt van de voormalige sluis. Het Veenkanaal vormt de centrale as in het gebied. Zonder hoogveen in dit gebied had dit kanaal hier niet gelegen.

De mate van interne samenhang is in ons plangebied alles bij elkaar genomen redelijk hoog.

C Oriëntatie in de tijd

Is de loop van de geschiedenis nog terug te vinden of zijn alle sporen gewist?

Bij onderdeel A zijn veel karakteristieke elementen beschreven die in het huidige landschap nog zichtbaar zijn.

De vraag is alleen of die karakteristieke elementen nog herkend worden als behorend bij een bepaalde tijdsperiode. Hoe meer je van de geschiedenis weet hoe meer je ziet, maar het begint met kijken en je afvragen waarom iets er uitziet zoals het is.

Waarom ligt deze akker hoger dan de weg bijvoorbeeld, of wanneer zijn deze huizen gebouwd? Er zijn in dit gebied nog veel sporen te vinden die verwijzen naar verschillende periodes.

Het bijzondere van dit gebied is de kleinschaligheid. Bij de grote veenkoloniale gebieden in Drenthe en Groningen is, vanaf een bepaalde plek bekeken, het landschap in alle richtingen bijna hetzelfde.

Als je in het gebied hier om je heen kijkt zie je hoe het landschap eruit zag in de 17de en 18^e eeuw in het Veenschap en in het oostelijk deel van het plangebied heb je zicht op de Engbertsdijksvenen waar de verveningsgeschiedenis nog goed zichtbaar is met zelfs een kleine kern van het oerlandschap: levend hoogveen. Omdat de afstanden klein zijn heb je op sommige punten een unieke kijk in het verleden en kun je daardoor ook begrijpen waarom het gebied er tegenwoordig zo uitziet. Enkele unieke herkenningspunten zijn verloren gegaan zoals de sluis en de ophaalbrug in het oude centrum. Door het dempen van het Veenkanaal op die plek is de verbinding enigszins verbroken tussen de westzijde en de oostzijde van het Veenkanaal. De N36 die hoog boven het landschap ligt is de nieuwe Hoofdstraat, parallel aan de oude. Het is een dikke extra lijn in de oude infrastructuur die al bestond voor de vervening. Het vormt een duidelijk zichtbaar element in het landschap, zonder dat het de functie van karakteristiek herkenningspunt heeft zoals een brug of een toren kan hebben. De functie van de weg is regionaal en de weg levert lokaal geen bijdrage aan de landschapskwaliteit.

D Verbondenheid

Identiteit van een landschap wordt ook bepaald door de mate waarin mensen zich ermee verbonden voelen.

Voelen bewoners zich thuis in het landschap?

Westerhaar- Vriezenveensewijk kent een bloeiend verenigingsleven. Er is een sterke sociale samenhang. Er zijn veel vrijwilligers die zich bijzonder inzetten om de geschiedenis van het gebied levend te houden in het openluchtmuseum.

De indruk bestaat dat de samenhang en verbondenheid van bewoners vooral betrekking heeft op sociale aspecten van de samenleving. Er worden veel evenementen georganiseerd. Ook de kerk is een belangrijke sociale verbindingsschakel in deze gemeenschap. Als het gaat om landschap en natuur kan vermeld worden dat er een afdeling is van de KNNV in Vriezenveen en een IVN-afdeling Den Ham/Vroomshoop. Er is geen lokale groep actief die op regelmatige basis aan vrijwillig landschapsbeheer doet. Er zijn vrijwilligers die boeren helpen bij de weide- en akkervogelbescherming, maar niet in het plangebied.

Er is recent een agrarische natuurvereniging opgericht in Twenterand, dus mogelijk kan dit een impuls geven voor bewoners om zich actief te gaan inzetten voor het landschap.

Tijdens de actorenwandeling liet een bewoner van de Dalweg weten dat er maar weinig mensen uit het dorp naar de Engbertsdijksvenen komen om er te wandelen. Ook ziet hij weinig wandelaars of fietsers uit het dorp langs de Dalweg komen. Het zijn vooral vogelaars van overal uit Nederland die de weg naar het natuurgebied kennen.

Uit de gesprekken met bewoners (hoofdstuk 3.3) blijkt een grote verbondenheid met de woonomgeving, maar er valt waarschijnlijk nog veel te winnen op het gebied van natuur- en landschapsbeleving. Bij het fietsen door de omgeving valt het aantal kale en ruige bermen op en kale tuinen bij boerderijen, erven en huizen van bewoners. Het erf en de tuin lijkt niet iets waarin mensen graag tijd doorbrengen of waaraan men geld wil uitgeven.

Tijdens de actorenwandeling lieten de bestuursleden van de bijenvereniging weten dat ze zich roepende in de woestijn voelen als het gaat om het bevorderen van biodiversiteit in de gemeente.

3.1.3 Duurzaamheid

Duurzaamheid is vooral een voorwaarde voor kwaliteit. Daarom is duurzaamheid een belangrijk begrip als je kwaliteit wilt beschrijven van een gebied. Bijvoorbeeld de Engbertsdijksvenen is een natuurgebied van hoge kwaliteit waardoor het de status van Natura2000-gebied heeft gekregen. Die kwaliteit staat echter onder druk door verdroging, vermesting (door landbouw en vogels) en geldgebrek, waardoor herstel- en beheermaatregelen niet voldoende kunnen worden uitgevoerd.

Duurzaamheid heeft te maken met de vraag of het landschap sterk is. Hoe kwetsbaar is het landschap en hoe ingrijpend zijn de veranderingen die verwacht worden? Is er een visie op de toekomst van het landschap?

Als je wilt beoordelen wat er nodig is om landschappelijke kwaliteit te handhaven of te verhogen dan heb je volgens de visie van Landschapsbeheer Nederland te maken met de mate van:

- A Maatschappelijke betrokkenheid
- B Consistentie in het planologische beleid
- C Financiële zekerheid
- D Stabiliteit van de ecologie

A Maatschappelijke betrokkenheid

In 2011 is de agrarische natuurvereniging Land en Schap opgericht. Dit kan een belangrijke impuls geven aan de zorg voor het landschap. Momenteel wordt onderzocht of er mogelijkheden zijn voor collectief akkervogelbeheer. Het gebied tussen de N36 en de Engbertsdijksvenen is daarvoor aangewezen door de provincie.

Hoe zit het met de betrokkenheid bij het landschap van de inwoners van Twenterand? Er is geen vrijwilligersclub die wekelijks of maandelijks aan beheer van landschapselementen doet, zoals in veel andere gemeenten wel het geval is.

De vereniging Het Veenschap is opgericht in 2009. Zij doen met de KNNV een oproep voor vrijwilligers om een dagje te helpen met snoei- en kapwerkzaamheden in het gebied aan het Hazepad. Hierop wordt zeker gereageerd door bewoners.

Er is een weidevogeloverleg Vriezenveen. Landbouwers en vrijwilligers werken samen aan nestbescherming in 7 gebieden binnen de gemeente, maar buiten het plangebied. Er wordt een tekort aan vrijwilligers gemeld in het verslag over 2011. De landbouwers doen dit zonder dat er inkomsten tegenover staan.

B Consistent beleid

In 2008 heeft de gemeente Twenterand een gemeentelijke uitwerking opgesteld van het Landschapontwikkelingsplan Noordoost Twente en Twenterand. Hieraan verbonden is ook een uitvoeringsplan gemaakt. In dit landschapontwikkelingsplan (LOP) wordt de gemeentelijke visie op landschappelijke kwaliteit beschreven.

Hoofddoel van het LOP is het formuleren van de gewenste ontwikkelingsrichting voor het landschap de komende 10 jaar. Het heeft geen juridische status, maar vormt de landschappelijke basis voor het nieuwe bestemmingsplan buitengebied. Via het LOP is dus aandacht voor landschappelijke kwaliteit op termijn in plannen verwerkt die wel juridische status hebben.

Voor de gemeente Twenterand is ruimte voor economische ontwikkeling in het landschap zeer belangrijk, waardoor vaak een spanningsveld aanwezig zal zijn tussen economische versterking en behoud van landschapskwaliteit.

In het LOP wordt ten aanzien van het plangebied aangegeven dat de karakteristieke ontginningsstructuren en kanalen duurzaam gehandhaafd dienen te blijven. Het accent van de ontwikkelingsrichting voor de komende 10 jaar ligt in het plangebied op "behoud" d.w.z. gericht op de landschapskarakteristiek zoals hij nu is. (Met uitzondering van het kleine deel dat als LOG is aangeduid in het kader van de reconstructiewet)

Verbonden aan het LOP is in 2008 ook een uitvoeringsplan gemaakt.

De gemeente Twenterand heeft in 2011 besloten deel te nemen aan de regeling Groene en Blauwe diensten. Voor de groene diensten is de regeling opengesteld voor het gebied rond Den Ham. In dat deel van de gemeente zijn veel houtwallen. Inmiddels is het totale beschikbare bedrag gereserveerd zodat er geen financiële ruimte meer is voor aanvragen uit het plangebied. In het uitvoeringsplan wordt genoemd dat een projectplan voor een landschapsfonds gemaakt gaat worden in 2008. Voor zover bekend is dit plan nog niet gemaakt.

Verder wordt in het uitvoeringsplan van het LOP genoemd dat een projectvoorstel voor ecologisch bermbeheer gemaakt wordt in 2009. Dit projectplan is nog niet gemaakt. Volgens de bijenvereniging en de KNNV is de uitvoering van het bermbeheer nog zeker niet gericht op het vergroten van het aantal plantensoorten.

Ook de in het uitvoeringsplan genoemde jaarlijks te organiseren landschapsdag is nog niet van de grond gekomen. Mogelijk lukt dit wel als het ook aangekondigde landschapsteam gevormd is.

Kortom, het LOP is een goede basis voor bevordering en bescherming van landschapskwaliteit, maar het moet wel verder uitgewerkt worden om tot zichtbare effecten te komen. Met alleen landschapskwaliteit op papier blijven er veel kansen onbenut.

C Financiële zekerheid

Op dit moment zijn de groene diensten het enige instrument dat de gemeente Twenterand inzet om de doelen in het Landschapontwikkelingsplan (LOP) te bereiken. De totale gemeentelijke bijdrage hieraan is voor 21 jaar gereserveerd. Voor beheer van landschapselementen in het plangebied is dus geen geld meer beschikbaar via Groene diensten.

Het gemeentelijk budget voor jaarlijks landschapsonderhoud is € 20.000. In het LOP is berekend dat voor uitvoering van het plan jaarlijks ongeveer € 50.000 nodig is. Hier zijn dus creatieve ideeën nodig.

In het LOP wordt aangegeven dat het opzetten van een gemeentelijk landschapsfonds een belangrijke stap is om geld beschikbaar te krijgen voor uitvoering van de plannen.

Het gebruik maken van een landschapsfonds in combinatie met de regeling Rood voor Groen, waarbij geld gestort wordt in het fonds, maakt het mogelijk dat groene plannen uitgevoerd kunnen worden op diverse plekken in de gemeente.

Het gebrek aan financiële middelen maakt weer eens duidelijk hoe belangrijk vrijwilligers zijn in het landschapsbeheer. Het ondersteunen van bewonersinitiatieven op het gebied van landschapsonderhoud is dus ook voor de gemeente heel belangrijk.

D Robuuste ecologie

Het plangebied wordt voor het grootste deel behoorlijk intensief agrarisch gebruikt: Er heerst dus vooral een robuuste ecologie van Engels raaigras, snijmaïs en aardappelen. Het grondwaterpeil is afgestemd op landbouwgebruik. De waterkwaliteit van het Veenkanaal voldoet op dit moment nog niet aan de Kaderrichtlijn water. Er zijn op enkele plekken langs het Veenkanaal kleine stukken oever vervlakt om ecologisch waardevollere oevers te ontwikkelen. Dit zou nog op meer plaatsen kunnen gebeuren. Op sommige plaatsen is het juist om cultuurhistorische redenen aan te bevelen de steile oeverrand te handhaven, omdat zich daar nog de inhammen bevinden van de vroegere zwaaikommen, waar de turfschepen konden keren.

Omdat het gebied grenst aan de Engbertsdijksvenen en het Veenschap zijn er ten opzichte van andere landbouwgebieden in Nederland nog relatief veel weidevogels en akkervogels in het oostelijk deel van het plangebied, maar ook hier zijn de aantallen afnemend. Momenteel probeert de agrarische natuurvereniging de organisatie van akkervogelbeheer van de grond te krijgen, ook in het plangebied. Dit initiatief kan veel ondersteuning gebruiken van gemeente en vrijwilligers. Hopelijk wordt het binnenkort weer mogelijk om nieuwe aanvragen te doen voor subsidie bij de provincie Overijssel voor akkervogelbeheer. Vanaf 2014 gaat het Europees landbouwbeleid meer gericht worden op vergroening van de landbouw. Momenteel is nog niets te zeggen over de reikwijdte van dit beleid en het duurt nog twee jaar voor het van start gaat. De achteruitgang van vogels in agrarisch gebied gaat zo snel, dat twee jaar wachten eigenlijk te lang is.

Ecologisch bermbeheer is van groot belang voor insecten en vogels en levert een aantrekkelijk kleurrijk landschap op voor recreanten. Ook hier is nog veel verbetering te realiseren.

Er zijn landbouwers in het gebied die willen variëren met akker- en tuinbouwgewassen in het plangebied. Voor zover bekend is er één ecologisch werkend akker- en tuinbouwbedrijf. Dit verbetert de ecologische situatie van het plangebied. Er is ook één bedrijf dat gekozen heeft voor de constructie van een landgoed. Dit brengt met zich mee dat percelen niet bemest worden en ecologisch beheerd. Ook dit draagt bij aan de ecologische diversiteit van het gebied.

Het noordoostelijk deel van het plangebied heeft een aantal bosstroken en houtsingels met eiken, elzen en berken en ruigtes. Dit zijn ecologisch waardevolle landschapselementen die ook een hoge cultuurhistorische waarde hebben. Vooral het westelijk plangebied zou in ecologisch opzicht versterkt worden als ook hier groene landschapselementen een plaats krijgen. Dit hoeft niet het open karakter aan te tasten. Het kan ook voor diepte zorgen. Omdat het hoogveenlandschap met groepjes eiken en berken geheel verdwenen is, is er niet meer een referentielandschap. Naar analogie van het oostelijk deel zou je hier ook oude wijken kunnen beplanten, maar dit kan alleen als bijvoorbeeld gekozen wordt voor een landgoedconstructie of een “rood voor groen” regeling.

3.1.4 Beeldkwaliteit

Beeldkwaliteit heeft te maken met een waarneming en een gevoel erbij. Je zou ook kunnen zeggen met een beeld en de beleving ervan. Er zit dus altijd een persoonlijke component bij. Dit maakt het lastig om algemene uitspraken te doen over de beeldkwaliteit van bepaalde plaatsen. De belevingswaarde van een gebied is een belangrijk aspect van een landschap dat recreatief gebruikt wordt. In het landelijk gebied zal beeldkwaliteit veel te maken hebben met landschapskwaliteit. Op het gebied van omgevingspsychologie is onderzoek gedaan naar landschapsbeleving (Coeterier, J.F., 2000). Twee aspecten blijken het belangrijkste in het oordeel van mensen over het landschap, n.l. eenheid en gebruik. Deze twee begrippen spelen ook een grote rol bij het bepalen van de sterkte van de identiteit van een landschap.

In deze analyse beperken we ons tot het geven van voorbeelden van lage en hoge beeldkwaliteit van plekken in het plangebied. Criteria hierbij zijn de vier aspecten van landschapsidentiteit zoals besproken in paragraaf 3.2.1 en de begrippen eenheid en gebruik.

Het Sluisgebied

Dit gebied vormde in de vervingperiode het hart van het dorp. Nu is de ophaalbrug weg en de schutsluis waar de talloze turfschepen passeerden. Het terrein van de voormalige turfstrooiselfabriek in de directe omgeving van het sluisgebied is nu een kale vlakte waar een grondtransportbedrijf grote bergen zand en grond heeft liggen en er zijn leegstaande fabriekshallen (zie figuur 18). Het Veenkanaal is gedempt over een lang stuk tussen de oude bebouwingslinten links en rechts. In het midden staand zou je het Veenkanaal kunnen zien liggen voor en achter het gedempte deel. Helaas heeft het waterschap een menshoge kast neergezet pal voor het veenkanaal, zodat de eenheid verbroken is (zie figuur 19) Het middengebied is zodanig bestraat dat het lijkt alsof de vorm van de sluis hierin zichtbaar is. Dit zal echter niet de precieze contouren aangeven, zodat je als bezoeker of jonge bewoner van de gemeente niet te weten komt hoe het er hier vroeger uitzag (zie figuur 20) Met beperkte middelen is de beeldkwaliteit van de sluisomgeving zeker te verbeteren

Figuur 17: bebouwingslint aan de oostzijde van het gedempte veenkanaal. Figuur 18: plaats van de voormalige turfstrooiselfabriek aan de rand bebouwing

Figuur 19: geen zicht op het vervolg van het Veenkanaal, figuur 20: nabootsen van het veenkanaal (blauwe stenen) met in het midden bij de verbreding een turfschuit (rode stenen). (bron: de heer Klinkhamer, die ons zag staan en begroette met de mededeling: "Zijn jullie daar weer!", Dat kan hij echter niet doen bij elke recreant die zich hier staat af te vragen of die sluis nu echt zo smal was).

De N36.

De N36 is een weg met een bovenregionale functie met een grote invloed op de beeldkwaliteit van het landschap rond Westerhaar- Vriezenveensewijk. Door de ligging hoog boven het maaiveld is het zicht op het gebied oostelijk van het dorp helemaal verdwenen. Ter hoogte van het Veenkanaal is een viaduct, zodat er een doorkijk is naar het gebied achter de weg, maar op andere plekken is het dorp letterlijk afgesloten van het gebied dat ten oosten van het dorp ligt. Vroeger vormde de oude Hoofdweg de scheiding tussen west en oost, nu is dat de N36 geworden. De N36 is een drukke weg met veel vrachtverkeer, maar 's avonds "verdwijnt" deze weg gedeeltelijk op de plaatsen waar geen bomen staan en de weg op maaiveldhoogte ligt. Zelfs in het Veenschap is zicht op de tankstations langs de N36. De N36 is niet bijzonder van vorm waardoor het als baken of oriëntatiepunt zou kunnen dienen.

Figuur 21: Wildparkeren bij de ingang van de Engbertsdijkswen.

Ondanks de aanwezigheid van een toeristisch opstappunt op 500 meter afstand wordt er geparkeerd langs een zandpad bij de ingang van de Engbertsdijkswen (zie figuur 21)

Het westelijk plangebied

In het westelijk plangebied liggen de boerderijen uit de ruilverkavelingsperiode vlakbij het Veenschap. Hierdoor zijn er grotere open ruimtes tussen de bebouwingslinten dan in het oostelijk plangebied. Volgens een inwoner van Westerhaar- Vriezenveensewijk zijn er de laatste decennia steeds meer paden door het boerenland verdwenen en zijn ook struiken en bomen langs sloten en greppels geroid ten behoeve van de kwaliteit van de grasmatten. Er zijn ook geen koeien in het landschap meer aanwezig daar. Alles bij elkaar genomen

is de beeldkwaliteit in dit gebied duidelijk lager dan in het oostelijk deel.

Langs het kanaal Almelo- de Haandrik is een Landbouwontwikkelingsgebied. Een grote boerderij staat daar zonder begroeiing eromheen midden op een enorm biljartlaken (zie de omslag van dit rapport). Hier zie je duidelijk hoe het landschap eruit gaat zien als je als gemeente geen eisen stelt aan landschappelijke inpassing. Zie ook de verschillen tussen figuur 22 en 23.

Figuur 22: Bebouwing niet ingepast in het landschap.

Figuur 23: Bebouwing in het groen

Plaatsen met hoge beeldkwaliteit in verband met de criteria voor identiteit en de begrippen eenheid en gebruik:

Figuur 24: Erfbepanting rond ruilverkavelingsboerderijen *Figuur 25: Boerderijen als eilanden langs de weg in het open land*

Figuur 27: Veenkanaal met elzen in het ontgonnen land. *Figuur 26: paterswal als oude lange weg met passende beplanting*

Figuur 28: zicht op de lange smalle percelen in het Veenschap. *Figuur 29: onontgonnen gebied langs het Hazepad.*

3.1.5 Conclusies ten aanzien van landschapskwaliteit in het plangebied

Identiteit

In dit open gebied is het mogelijk om in het landschap vier verhalen te lezen:

- Het oude verhaal van de “hoogveeneconomie” waaraan de wegenstructuur en de veldnamen/leidlijken herinneren.
- Het verhaal van de oude veenontginningen in het Veenschap
- Het verhaal van de vervening, waaraan het Veenkanaal, zijwijken, openheid, sluisomgeving en Engbertsdijksvenen herinneren.
- Het verhaal van de ruilverkaveling ten zuiden van het Veenkanaal, de boerderijen met erven als groene eilanden in een open landschap met bijpassende wegbeplanting.

Met elkaar levert dit een landschap op met sterke identiteit. Hierdoor heeft het gebied mogelijkheden op recreatief gebied.

Duurzaamheid

Waar een wil is, is een weg. Voor duurzame landschapskwaliteit is geld nodig en om dat te vinden is creatief denken nodig. Gelukkig zijn er in Nederland al veel initiatieven genomen om duurzame landschapskwaliteit te bevorderen, dus de gemeente en bewoners hoeven het wiel niet meer uit te vinden. Belangrijk is dat bestaande plannen uitgevoerd gaan worden. Dit kost energie en vereist soms een andere manier van denken en doen. Er zijn in de gemeente veel inwoners die gedreven zijn, kennis van zaken hebben en bereid zijn tijd te investeren. Het is belangrijk dat deze mensen betrokken worden bij de uitvoering van de bestaande landschapsplannen. Om een landschap levend te houden is bewonersparticipatie onmisbaar.

Beeldkwaliteit

In het westelijk plangebied is de beeldkwaliteit over het geheel gezien lager dan in het oostelijk deel. Er zijn plaatsen met hoge beeldkwaliteit en er zijn mogelijkheden om de beeldkwaliteit op andere plaatsen te verhogen.

3.1.6 Ideeën om de landschapskwaliteit te behouden en versterken

Om de identiteit van het gebied te versterken en recreatie te stimuleren kun je zaken herstellen, accentueren of versterken en ook het beleid aanpassen.

- Aantasting van de landschapskwaliteit dient voorkomen te worden door bij alle grote en kleine ruimtelijke plannen een landschapstoets (gemeente Aa en Hunze, 2011) in te voeren, waardoor voor iedereen duidelijk is wat wel en niet mogelijk is en waaraan plannen moeten voldoen wat landschappelijke inpassing betreft. Zie verder hoofdstuk 4 onder aanbevelingen.
- Een thematische fiets- of wandelroute aanleggen in het gebied met gebruik van boerenlandpaden.
- Kijken of je weer boekweit kunt verbouwen en lokaal afzetten. Dit gewas werd vroeger in het hoogveen geteeld.
- De biodiversiteit verhogen via agrarisch natuurbeheer. Beplanting van akkerranden waar vogels en insecten van profiteren en aangepast maaibeheer. Gebruik maken van groene en blauwe diensten of van de inzet van vrijwilligers.
- Appelbomen planten om de plaatsen te markeren waar vroeger huizen of hutten van gezinnen van veenarbeiders hebben gestaan aan de zuidzijde van het Veenkanaal en in het land bij de Paterswal (zie figuur 30 en 31).

Figuur 30 appelboom naast veenhuis, figuur 31 veenhuis langs veenkanaal Bron: westerhaardigitaal.nl

- Boom- en struikensingels aanleggen om de plaats van voormalige zijwijken te markeren.
- Geschikte ommetjes mogelijk maken vanuit de dorpskern, met gebruik van boerenlandpaden.
- De oude verbinding herstellen tussen de Hoofdweg in Westerhaar-Vriezenveensewijk, de woonkern en de Leidijk-oost door een fiets-en voetgangerstunnel onder de N-36 aan te leggen ter hoogte van de Leidijk- oost.
- “Ecologische” oevers aanleggen langs het Veenkanaal en dit combineren met het herstellen van de kleine zwaaikommen op de plekken waar vroeger zijwijken waren. Het jaagpad langs het veenkanaal openstellen voor wandelaars en fietsers. Bankjes langs die route precies neerzetten ter hoogte van een voormalige zijwijk. Door bv “Stoekies”(stapels turven) neer te zetten met daarop een “zitplank” symboliseer je de plekken waar vroeger mensen over de losse planken de zijwijk overstaken.
- Als landbouwers waterberging willen toepassen op hun land kan dat misschien gedaan worden in de vorm van het opengraven van een voormalige zijwijk.
- Als je een fietsbrug over het Veenkanaal wilt aanleggen doe het dan het liefst op een plek waar vroeger een draaibrug lag voor de veenschuiten en probeer de oude brug terug te vinden als hij nog ergens in gebruik is of overweeg of het maken van een replica mogelijk is.

bron: <http://www.kenniswerkplaats.eu/veenkolonien/projecten-archief-veenkolonien/119-plattelandsvisie>

- Inrichting van erven van boeren en buitenlui passend in het landschap.
- Nadenken over de mogelijkheden van kunst om de geschiedenis levend te houden.
- Ecologisch groen- en bermbeheer. Dit levert een aantrekkelijk landschap op en verhoogt de biodiversiteit.
- Als er kansen zijn, de beeldkwaliteit van het sluisgebied verhogen door duidelijker te maken hoe het er vroeger uitzag op die plek.
- Jonge monumenten van het monumenten inventarisatie project behouden.

3.2 Actorenwandeling

3.2.1 Verslag van de wandeling

Op 20 april 2012 heeft de actorenwandeling plaatsgevonden. Het doel van deze wandeling was het inventariseren van de meningen van actoren over de kwaliteit van het landschap. Wat is hier gebeurd lang en kort geleden en wat zie je daarvan nog in het landschap? Zou je iets in dit landschap willen doen om de geschiedenis levend te houden of om het landschap aantrekkelijker te maken. Wat wordt als mooi ervaren, wat als minder mooi, wat wordt er gemist in het plangebied en voelen de deelnemers zich ook verbonden met het landschap? Tijdens de wandelingen is ook het enthousiasme en de bereidheid om een actieve rol te spelen in de ontwikkeling van recreatieve en / of ecologische aspecten die inspelen op deze landschappelijk- en cultuurhistorische kwaliteiten verkend.

figuur 32: deelnemers actorenwandeling

Deelnemers:

Dhr. Hopster, gebiedscoördinator
Dhr. Schipper, eigenaar Johanneshoeve aan de Dalweg
Mw. Berkhof, eigenaar sportschool aan huis aan de Dalweg
Dhr. van Luinen, bestuurslid Twentse Hooilanden
Dhr. Dekker, biologische akker- en tuinbouw, winkel en galerie bij de boerderij
Dhr. Stevens, bestuurslid KNNV afdeling Vriezenveen
Dhr. Klinkhamer, bestuurslid veenmuseum en werkzaam aan Canon Overijssel / Twenterand
Dhr. Prenger, bestuurslid VVV- Twenterand
Dhr. Aman, bestuurslid Agrarische natuurvereniging Land en Schap
Dhr. Schoenmaker en Dhr. Schrotenboer, bestuursleden Imkersvereniging Vriezenveen en omstreken
Dhr. Engberts, melkveehouder en bestuurslid het Waterschap Regge en Dinkel
Dhr. Fokke, voorzitter vereniging het Veenschap, bestuurslid Agrarische natuurvereniging
Dhr. Hoff, bestuurslid LTO Noord afdeling Twenterand

Op gelamineerde A4 kaarten (topografische kaart en een historische kaart van 1935) hebben we een wandelroute uitgestippeld (zie bijlage 9 en 10). Tijdens de wandeling hebben we een aantal stoppunten ingelast. Op deze stoppunten hebben we met de actoren gepraat over de omgeving en telkens een aantal stappen doorlopen;

1 HIER EN NU

- a Wat zie je hier precies? (en ook horen, ruiken, ervaren)
- b Wat is beeldbepalend en wat is karakteristiek en valt dat samen?

2 TOEN EN NU

- a Wat is hier gebeurd, lang of kort geleden?
- b Merk je daar nog iets van? Kun je dat nog in het landschap zien?

3 WAT NU

- a Zou je iets in dit landschap willen/kunnen doen om de geschiedenis beleefbaar te houden/ maken?
- b Zou je iets in dit landschap willen/kunnen doen om het aantrekkelijk(er) te maken voor bewoners, recreanten en natuur?

Voor de start van de wandeling laat de heer Dekker weten dat hij nog enkele plekken heeft waar boekweit staat en zegt dat hij graag medewerking wil verlenen aan het telen van dit gewas op sommige plekken. Hij vertelt dat je dan een enthousiaste groep mensen nodig hebt om dit te organiseren omdat veel gronden in het gebied ongeschikt zijn en de teelt veel bewerking vraagt. “De bodems zijn vaak te rijk zodat jonge plantjes sterven of juist te snel groeien, er ontstaat veel blad aan de plant en de zaadvorming blijft beperkt”. “Boekweit kun je telen op een niet te stikstofrijke plaats en op een lichte en goed doorlatende zandgrond”. Dhr. Dekker heeft speciaal gereedschap om het te zaaien en te oogsten en is bereid om met andere mensen van gedachten te wisselen.

Figuur 33: Boekweit (Fagopyrum esculentum)

We stoppen bij het Veenkanaal waar dhr. Engberts vertelt dat het waterschap Regge en Dinkel 200/300 km oever moet aanleggen die voldoet aan de Europese Kaderrichtlijn Water. Het belangrijkste doel van de Kaderrichtlijn Water is bescherming van de ecologie van alle wateren, grondwaterkwaliteit en bescherming van soorten en habitats. De doelstellingen van de KRW moeten

eind 2015 zijn bereikt. Hier aan het Veenkanaal zijn een aantal glooiende oevers aangelegd met daarbij een aangepast maaibeleid (zie figuur 34). Dhr. Klinkhamer weet ons te vertellen dat de naam van het kanaal soms verkeerd wordt gebruikt. Binnen de bebouwde kom heette het de Vriezenveensewijk en daarbuiten het Veenkanaal. Tegenwoordig spreekt men vaak van het Vriezenveense Veenkanaal en dat is dus historisch niet correct.

Figuur 34: glooiende oever Veenkanaal

Langs de rand van het Veenkanaal was vroeger een jaagpad en stonden er geen bomen. Het jaagpad diende om de turfschepen vooruit te trekken (jagen). Iets verderop bevindt zich een kleine zwaikom, een plaatselijke verbreding waar de turfschepen konden keren (zie figuur 36). De “jaagpadijk” met de sloot erachter die vanaf de sluisgade niet te zien is, is van ruim na de ruilverkaveling, om afwateringsproblemen van de landerijen op te lossen.

Figuur 35: groepsfoto veenkanaal en ontwateringssloot.

De waterhoogte van het Veenkanaal heeft nu geen invloed meer op de ontwatering van het land. De huidige dijk is verkocht aan het waterschap. De landerijen in het westelijk deel van het projectgebied liggen lager dan de landerijen in het oostelijk deel. In het oostelijk deel kwam in het verleden veel kwel voor. Deze is afgenomen, mogelijk door verdroging van de Engbertsdijksvenen.

Wij vragen ons af of iemand een idee heeft om de turfgeschiedenis weer zichtbaar te maken of levend te houden. Omdat er steeds minder mensen zijn die over de turfgeschiedenis uit eigen ervaring kunnen vertellen, oppert Gerko Hopster om oral history te gebruiken om de geschiedenis levend te houden. Ook zou je deze verhalen kunnen vertellen via moderne middelen (app). Tijdens een fiets- of wandeltocht kun je luisteren naar een dergelijk verhaal waardoor je weinig nodig hebt om je heen om toch te “zien” en beleven wat ergens gebeurd is. Iemand vertelt dat ergens anders in de gemeente een turfschip is nagebouwd. In dit gebied zou je met kunst ook de turfgeschiedenis weer zichtbaar kunnen maken.

Figuur 36: zwaaiikom

Veel oude wijken zijn gedempt. Op de historische militaire kaart van 1935 in bijlage 10 is te zien waar deze hebben gelegen. De zijwijk door het perceel van de familie Schipper is eveneens gedempt, deze lag in het midden. Op het perceel van dhr. Engberts is wel reliëf te zien. Dit komt door het zand waarmee een zijwijk is gedempt. Het is minder ingeklonken dan verwacht, terwijl de grond eromheen door oxidatie van veen mogelijk wel is ingeklonken.

De huidige smalle sloot/greppel is uit de tijd van de ruilverkaveling en dient als afwateringssloot (zie foto). Veel wijken werden vernoemd naar families die in het gebied hebben gewoond, zoals: de Horderswijk, Meesterswijk en de Visserswijk. Andere wijken kregen gewoon een nummer; 1^e wijk, 2^e wijk 3^e wijk. Op de plek van de Visserswijk ligt nu de N36. Aan de overkant van het Veenkanaal liggen bosstroken op de plekken waar vroeger tevens zijwijken lagen. Toen die gedempt zijn, zijn ze beplant met bos (zie figuur 38). Dit gebied vormde het midden van het hoogveengebied. Het veenpakket was daar wel 3 à 4 meter hoog.

Figuur 37 huidige greppel is uit ruilverkavelingstijd.

Figuur 38: oude dwarswijken beplant met bomen.

Dhr. Klinkhamer heeft tekeningen bij zich waarop te zien is dat er aan de zuidzijde van het Veenkanaal 50 gezinnen hebben gewoond tijdens de verving van het gebied. In de omgeving van

de Paterswal, stonden veel veenhuisjes. Deze huisjes zijn allemaal verdwenen. Wij laten foto's zien van enkele huisjes en doen de suggestie dat je bijvoorbeeld losse hoogstam appelbomen kunt planten op de plek waar huisjes gestaan hebben. De deelnemers staan positief tegenover dit idee. Dhr. Klinkhamer oppert ook nog om op sommige plekken een plaquette neer te zetten, met daarop een foto van hoe het daar vroeger eruit zag. Een andere mogelijkheid is om met een kunstwerk de turfhistorie uit te beelden en zo de geschiedenis levend te houden. Dhr. Klinkhamer vertelt verder dat hij bezig is om de canon van Twenterand te schrijven in samenwerking met de IJsselacademie en dat die bestaat uit verschillende vensters op het verleden. Het is in een vergevorderd stadium.

Bij verder lopen komen we langs het perceel met veel paardenbloemen en een rij pas geplante Elzenboompjes. Dhr. Schoenmaker van de bijenvereniging vertelt hoe belangrijk het is dat er nectar beschikbaar is voor bijen via deze paardenbloemen. Hij houdt een hartstochtelijk pleidooi voor het zorgen voor bloemen en planten. Door de afname van de biodiversiteit wordt het bijenseizoen steeds

korter. De groene weilanden hebben bijen en andere insecten niets meer te bieden. De bijenvereniging wil graag meer variatie in weilanden, bermen en groenstroken. Hij zegt dat het huidige gemeentebestuur desastreus is voor de bijen. "Bloeiende struiken worden overal in de gemeente vervangen door gras. De manier van bermbeheer zorgt voor verruiging, waardoor er ook te weinig bloemen zijn". Voor de imkerij zou de teelt van boekweit een aanwinst zijn. Leden van de agrarische natuurvereniging gaan op eigen initiatief op enkele percelen van de leden bloemrijke akkerranden aanleggen zonder subsidie. De plannen zijn om op kopakkers of langs de

randen van akkers verschillende soorten gewassen in te zaaien. Opvallend is dat dit perceel afwijkt van de anderen. De reden hiervan is dat de eigenaar de grond als landgoed heeft laten aanwijzen, wat een belastingvoordeel oplevert. Wel staat er tegenover dat 30% van de oppervlakte moet bestaan uit natuur (bv. bos of kruidenrijk grasland) en er mogen geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Deze winter heeft de eigenaar een rij elzen geplant. Wat betekent dit voor beeldkwaliteit hier als er in het midden van dit open gebied opeens een rij elzen staat? Het markeert in elk geval niet de plek van een zijwijk en van oorsprong hoorden hier berken en eiken en geen elzen. Die passen meer in het broekontginningslandschap. Ook wordt gezegd dat voor de weide- en akkervogels die er nog zijn lijnvormige elementen leiden tot extra predatie omdat de roofvogels midden in het gebied op uitkijk kunnen zitten. De keuze voor de landgoedconstructie houdt ook in dat het gebied formeel opengesteld moet worden voor bezoekers. Maar niet elke eigenaar doet dit van harte.

Het gebied rond het Veenkanaal is aangewezen als akkervogelbeschermingsgebied, maar daar wordt momenteel geen gebruik van gemaakt. Er is geen subsidie beschikbaar voor nieuwe aanvragen in 2012. Voor vogels is het ook belangrijk dat er meer bloemzaad beschikbaar is om te overwinteren. Voor de agrariërs staat er momenteel niets tegenover het inkomstenverlies, zodat zij daarvoor hooguit kleine stukjes reserveren uit pure liefhebberij. De Groen-blauwe diensten zijn beperkt tot het gebied rond Den Ham omdat daar veel landschapselementen zijn die onderhoud nodig hebben. De ANV is

momenteel bezig de organisatie te versterken en zijn recentelijk een samenwerking aangegaan met andere ANV's, o.a. uit Ommen.

Dhr. Stevens merkt op dat aandacht voor het landschap niet automatisch betekent dat ook planten en dieren ervan profiteren. Recreatieve voorzieningen als wandelroutes zijn belangrijk en leuk voor mensen, maar vaak belastend voor de natuur. Vooral bij het Veenschap, omdat dat maar een dunne strook natuur is.

We worden uitgenodigd om de picknick te doen bij de sportschool van de familie Berkhof aan de Dalweg. Zij

hebben samen een kwekerij en een sportschool in de verbouwde boerderij. In de ruimte beneden is er uitzicht op de nertsenfarm aan het eind van hun grond.

Mevrouw Berkhof vertelt dat 's zomers de stankoverlast zo groot is, dat zij niet met de bezoekers buiten kan zijn of de ramen open kan hebben. Landbouwverbreiding in het buitengebied maakt dat er verschillende belangen komen en dat het gemeentebestuur daar rekening mee dient te houden.

Onder het eten praten we over de geschiedenis van de ruilverkaveling. In dit gebied heeft als eerste in Nederland een grootschalige ruilverkaveling plaatsgevonden. Agrariërs werden verplicht om mee te werken. In de buurgemeente Tubbergen was er grote weerstand tegen de ruilverkaveling. Deze protestacties hebben er mogelijk toe geleid dat het landschap daar minder ingrijpend is veranderd dan bij de Vriezenveense ruilverkaveling. Met trots wordt er verteld dat koningin Juliana destijds een bezoek bracht aan de voorbeeld -ruilkavelingsboerderij op de Dalweg. De Vriezenveense ruilverkaveling liep tot het Veenkanaal. We tonen afbeeldingen uit de landbouwatlas van 1959 waar te

zien is dat het de bedoeling is geweest dat ook het veenschap werd meegenomen. Volgens de aanwezigen was de enige reden dat het niet gebeurde dat het geld op was. De veenlaag werd steeds dunner naar het zuiden en de kosten/baten verhouding werd steeds ongunstiger. De laatste reep is daardoor blijven liggen. Het verhaal van deze ruilverkaveling en het landschap dat daaruit ontstaan is wordt door het rijk als erg waardevol beschouwd. Het gebied is dan ook het Ministerie van OC en W aangewezen als wederopbouwgebied van nationaal belang. De erfbeplanting (een eikenwindsingel rondom het erf, zie figuur 39) werd destijds door de firma Heidemij uitgevoerd. Er is nog 1 boerderij aan de Dalweg waar deze beplanting nog geheel compleet achter de boerderij om loopt. Bij andere boerderijen zijn er bomen verjongd of ontbreken er delen. Er bestaat een regeling "Streekeigen huis en erf" om boeren en buitenlui financieel te ondersteunen bij het groen houden van hun erf vanwege de landschappelijke waarde. Gemeente Twenterand doet niet mee aan deze regeling.

Figuur 39 erfbeplanting rondom een ruilverkavelingsboerderij

De erfbeplanting komt dus neer op eigen initiatief. In het verleden is er een project geweest waarbij een bedrijf de eikensingels rondom de boerderijen snoeide voor een kleine vergoeding. Wij beredeneren dat het juist om dit soort redenen belangrijk is om met elkaar te praten over wat men zou willen in de gemeente en we geven aan dat het soms mogelijk is om dingen te bereiken in projectvorm waarin verschillende groepen en mensen samenwerken. Als groep sta je sterker dan wanneer je dat als persoon of belangengroep doet.

Onder de deelnemers wordt er aangedragen dat er mogelijk vanaf 2014 kansen zijn voor agrariërs binnen de gemeente Twenterand. De Europese Unie gaat dan het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) wijzigen. Bij bedrijven in Nederland is het de bedoeling dat zij door het nieuwe beleid meer gaan innoveren, zich beter op de markt richten en minder afhankelijk worden van inkomenssteun. Een deel van het nieuwe beleid bestaat uit de zogenaamde 7%-regeling. Boeren kunnen een vergroeningspremie krijgen als zij minimaal 7% van hun akkerbouwareaal bestemmen voor ecologisch beheer en doen aan gewasdiversificatie.

Gerko Hopster verwacht niet dat binnen Leader mogelijkheden zijn voor landschapsprojecten. Het zal over een paar jaar duidelijk worden of de toekomstige GLB-subsidie vanuit Europa ingezet kan worden voor een dergelijk landschapsproject.

Bij terugkomst in de Johanneshoeve deelt dhr. Stevens tijdens de koffie een zakje bloemenzaad uit dat in het kader van het "Jaar van de bij" wordt verspreid door de KNNV.

We hebben een leestafel ingericht en documentatiemateriaal klaarliggen dat door de deelnemers allemaal meegenomen is.

Na afloop bedanken we de deelnemers dat ze hun kennis met ons gedeeld hebben en tijd vrij hebben gemaakt om met ons mee te lopen.

Wij vragen de deelnemers om contactgegevens te noteren als men het op prijs stelt om binnen deze groep die gegevens uit te wisselen.

Alle deelnemers hebben aangegeven een exemplaar van ons eindverslag in pdf te willen ontvangen.

3.2.2 Conclusies ten aanzien van de actorenwandeling

Verschillende belangen en interesses

Er wordt verschillend gereageerd op ideeën die naar voren komen ten aanzien van de ontwikkeling van een recreatieve as en het verhogen van de landschapskwaliteit langs het Veenkanaal:

- 1 Bij (agrarische) bedrijven met verbreding is sprake van nevenactiviteiten waarbij men voordeel heeft, omwille van hun klanten, bij landschapskwaliteit en /of recreatiemogelijkheden.
- 2 Bij agrarische bedrijven zonder behoefte aan landschapskwaliteit en of recreatiemogelijkheden kan men recreanten als risicofactor beschouwen. Denk bv aan hondenuitwerpselen in hooiland.
- 3 Er zijn ook landbouwers die zich actief willen inzetten voor landschapskwaliteit in ecologisch opzicht.

Eigenaren van bedrijven die naast of in plaats van agrarische activiteiten mensen uitnodigen op hun bedrijf, kijken met andere ogen naar het landschap. Voor hen zijn bezoekers in het gebied welkom. Anderen hebben een meegaande of welwillende houding, maar zullen zich mogelijk niet inzetten voor versterking van de identiteit van het landschap als zij daar in economisch opzicht niet van zullen meeprofiteren.

Tijdens de wandeling werd ook gebeld om te vragen wat die groep mensen deed midden in het land. Dus er is ook zeker rekening te houden met eigenaren van bedrijven die recreanten als bedreiging voor de bedrijfsvoering zien.

Bij het eventueel aanleggen van boerenlandpaden of wandel- en fietsroutes is het dus belangrijk dat de gemeente rekening houdt met de verschillende belangen en zienswijzen van de bedrijfseigenaren in het buitengebied en de huidige ligging van bedrijven die profiteren van bezoekers in het gebied.

Ook in de huidige situatie zijn er interacties tussen bedrijven die wel en niet met bezoekers te maken hebben. Er zijn agrariërs die met de gewaskeuze op hun percelen rekening houden met de aantrekkelijkheid van het landschap voor recreanten die bij de ander aanwezig zijn. Aan de andere kant brengt de activiteit van het ene bedrijf stankoverlast met zich mee die nadelig is voor de bedrijfsvoering van het andere bedrijf.

Gemeentebreed is het belangrijk dat in landbouwverwevingsgebieden gekeken wordt waar al ideeën en initiatieven van bewoners zijn ten aanzien van recreanten of andere bezoekers. Zij zullen het eerst bereid zijn om aanpassingen te verrichten bij hun bedrijf om 'ommetjes' of andere routes mogelijk te maken.

Biodiversiteit

Ten aanzien van de ecologische kwaliteit van het landschap is een aantal ideeën geopperd om de biodiversiteit te vergroten en werd de bezorgdheid uitgesproken over de achteruitgang van de akker- en weidevogels.

Een groep agrariërs wil binnen de Agrarische Natuurvereniging groene diensten verrichten en aan vrijwillig weidevogelbeheer en akkerrandenbeheer doen. Om dit op grote schaal mogelijk te maken dient er een vergoeding tegenover te staan. De bijenvereniging en de KNNV pleiten voor een ander gemeentelijk bermbeheer en beheer van het openbaar groen om de biodiversiteit te verhogen. De gemeente zou kunnen onderzoeken of het mogelijk is een deel van het beheer te laten uitvoeren door de ANV en bewoners/vrijwilligers. Er zijn gemeenten in Nederland met goede ervaringen op het gebied van bewonersparticipatie in het beheer van openbaar groen (o.a. in Alphen aan den Rijn). In Deventer probeert men met inzet van vrijwilligers het aantal soorten bloeiende planten in bermen en parken jaarlijks te verhogen.

Een bijzonder gebied

Tijdens de wandeling blijkt er veel kennis te zijn over de jonge en oude geschiedenis van het plangebied. We hebben de indruk dat deze actoren de bijzondere waarde van hun woon- en/of werkomgeving inzien. Dat lijkt ons een voorwaarde om landschapskwaliteit te handhaven en te bevorderen en om die in te zetten om toeristen of recreërende bewoners te wijzen op het bijzondere gebied.

Als gemeentebestuur en gemeente-ambtenaren gebruik maken van kennis en ideeën van actoren kunnen er dingen op gang komen die het buitengebied versterken. Met elkaar werken aan een landschap waarin het verleden levend blijft creëert ook een gevoel van verbondenheid met elkaar.

Concrete aanbevelingen aan de gemeente bij ontwikkeling van een recreatieve as of het verhogen van landschappelijke kwaliteit:

- Richten op (agrarische) bedrijven zich al toegelegd hebben op recreatie of toerisme, zij zullen primair bereidwillig zijn hun land open te stellen.
- Richten op bedrijven die baat hebben bij recreatie om andere economische redenen zoals een sportschool of een boerenlandwinkel.
- Overleg met ANV en / of imkersvereniging voor realisatie van een in ecologisch opzicht beter berm- of slootkantbeheer.
- Gebruik maken van de kundigheid en ideeën van actoren.

3.3 Gesprekken met bewoners

Om te weten te komen wat er leeft onder de bewoners van Westerhaar-Vriezenveensewijk zijn wij met een aantal van hen in gesprek gegaan.

Figuur 40: Lisette spreekt een woord van welkom tot de verzamelde menigte....

Ons eerste plan was het organiseren van een landschapswandeling voor bewoners, maar omdat door omstandigheden de aankondiging niet in de lokale kranten had gestaan waren er helaas geen wandelaars.

Daarna is ons tweede plan uitgevoerd: in Westerhaar-Vriezenveensewijk spreken we diverse mensen aan om hen vragen te stellen die betrekking hebben op het landschap. We hebben gevraagd wat mensen karakteristiek vinden en of ze zich "thuis voelen" in dit landschap.

Als je het plangebied in recreatief opzicht wilt versterken door middel van landschapskwaliteit is het belangrijk om te weten of er behoefte is aan wandelpaden. We hebben de mensen gevraagd of zij wel eens een 'ommetje' maken vanuit hun huis, hoe vaak ze dit dan doen en waar ze dan heen gaan. Gaan ze weleens naar het Veenschap en de Engbertsdijksvenen? Komen ze dan ook door het plangebied per fiets of lopend? Wat zouden ze hun logés laten zien tijdens een wandel- of fietstocht? Vinden ze dat er genoeg natuur is rondom het dorp?

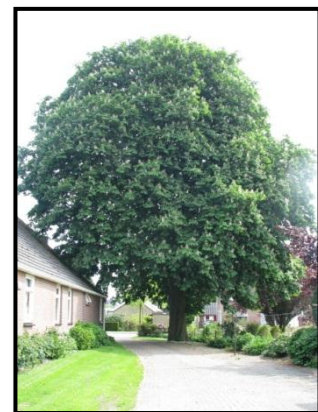

Door mensen in verschillende leeftijdsklassen en mensen met verschillende recreatieve belangstelling aan te spreken hebben we kunnen toetsen of dit juiste vragen zijn die gemeentebreed ingezet kunnen worden om te peilen wat er onder de bewoners leeft.

Bij de vraag wat mensen het meest karakteristiek vinden van hun landschap wordt vaak de Engbertsdijksvenen en het Veenschap genoemd. Mensen houden van de rust, de ruimte en het agrarische gebied. Een aantal mensen benoemden wat specifiekere elementen zoals de oude wijken en de paterswal. Een wat oudere man vertelde dat hij het

verschrikkelijk vindt dat er elementen van vroeger verwijderd worden. Hij doelde hier onder andere op de oude sluis waaraan hij herinneringen heeft. Een andere man noemde oude kastanjes die aan het eind van enkele wijken staan als kenmerkend. Hij vertelde dat deze bomen gebruikt werden om touwen om te binden en zo de schuiten door de modder te trekken. De wat jongere mensen benoemen dikwijls als karakteristiek het agrarische landschap. Zij hebben een minder hechte band met het landschap en weten vaak niet wat zich hier vroeger heeft afgespeeld. Het is opvallend dat vooral de mensen in de leeftijdscategorie 50-70 een grote band met het landschap hebben en kenmerken benoemen van de veengeschiedenis.

Opvallend is dat mensen uit de leeftijdscategorie 50-70 behoefte hebben aan het maken van "ommetjes". De meeste mensen in deze klasse maken dikwijls een 'ommetje' vanuit hun huis. Ze lopen dan door het dorp. Anderen gaan richting het veenmuseum of het Veenschap. Om te toetsen of mensen behoefte hebben aan nieuwe routes of boerenlandpaden hebben wij hen gevraagd of zij ideeën hebben waar zij een 'ommetje' zouden willen lopen, maar dat er nu nog niet is. Enkele mensen vonden dat er genoeg ruimte was en hebben geen behoefte aan nieuwe 'ommetjes'. Er waren mensen die graag meer door het boerenland zouden willen lopen (zie figuur 41). Dit is dicht bij huis en toch hoeft je niet over het asfalt. Een man vertelde dat er veel boerenpaden van ongeveer 2 meter breed tussen de Grintweg en de Nieuweweg zijn verdwenen.

Hij wandelde daar het liefst door heen, maar ziet dat deze langzamerhand verdwenen zijn. Hij betreurt dat het landschap verandert en houdt alle nieuwe ontwikkelingen goed in de gaten.

Figuur 41: voorbeeld boerenlandpad

Een man van ongeveer 65 jaar geeft aan dat hij heel graag “ommetjes” in het buitengebied wil maken, maar merkt op dat hij dit niet doet omdat er te weinig bankjes staan. Als dit wel het geval zou zijn zou hij er vaker op uit trekken. Nu fietst hij wel eens via de Dalweg en de Paterswal naar de Engbertsdijkvenen.

Veel mensen die we hebben aangesproken komen eigenlijk niet erg vaak in de Engbertsdijkvenen of het Veenschap, maar geven wel aan dat zij dit zouden doen met logés. De mensen die wel eens in deze gebieden komen zeggen dat ze

met de auto naar de “Sibculo ingang” rijden en vanuit daar door de Engbertsdijkvenen wandelen. Zij doen dit ongeveer 1 x per maand.

Op de vraag of mensen vinden dat er genoeg natuur is rond het dorp wordt verschillend gereageerd. Het valt op dat mensen die geen behoefte aan “ommetjes” door het buitengebied ook vinden dat er genoeg “groen” is. Anderen zien de natuur verdwijnen en maken zich zorgen over de toekomst. Een landbouwer gaf aan dat hij de natuur in deze omgeving kunstmatig vindt. Er loopt een voetpad van het waterschap langs zijn huis waarop vrij gewandeld mag worden. Hij is helemaal niet blij met deze openstelling omdat hij last heeft van vandalisme op zijn akker. Het plastic

over zijn groenten wordt kapot gesneden en andere gewassen worden vernield omdat mensen de kortste weg door zijn gewassen nemen om bij het voetpad te komen. We zien hier een duidelijke tegenstelling tussen de gebruikers van de boerenlandpaden en de agrariërs. Deze agrariër ziet het liefst geen wandelaars langs zijn land, maar de mensen uit het dorp willen wel graag “ommetjes” lopen door het buitengebied.

Toevalligerwijs kwamen wij een aantal toeristen tegen die in

een Bed en Breakfast verbleven in Westerhaar-Vriezenveensewijk. Wij hebben gevraagd wat zij aantrekkelijk vinden aan het landschap, waarom zij juist voor dit gebied hebben gekozen en wat zij zoals hebben ondernomen hebben in het gebied. Het echtpaar vond de omgeving prachtig, met veel rust en ruimte. Dit was ook precies de reden waarom zij hier hun vakantie wilden doorbrengen. Zij komen hier graag om te wandelen en te

fietsen. Het viel de man op dat er in de buurt een aantal percelen is dat afwijkt van de rest. Hij vond het erg mooi dat er andere soorten planten groeien en vroeg ons of wij wisten hoe dit kwam. Wij hebben hem gezegd dat deze percelen niet bemest worden en er daardoor een diversiteit aan planten ontstaat.

3.4 Enquêtevragen

Het doel van de enquêtevragen is het verkrijgen van inzicht in wensen en meningen van inwoners van de gemeente Twenterand. De enquêtevragen zijn zo geformuleerd dat ze **gemeentebreed** aangeboden kunnen worden. Het betreffen vragen die belangrijk zijn bij de ontwikkeling van recreatiemogelijkheden, waarbij landschapskwaliteit wordt ingezet.

- 1) Wat vindt u het meest karakteristiek van het landschap rond uw dorp?

Bij deze vraag kom je te weten waar mensen als eerst aan denken bij hun landschap. Wat vinden ze typisch iets voor dit landschap en wat valt hen dus het meest op. We hebben gemerkt dat de meeste in een wat hogere leeftijdscategorie vooral elementen noemen uit de veengeschiedenis, kernwoorden hierbij zijn: veenlandschap, oude wijken, hoogveen, oude sluis, veenmoeras. Andere mensen noemen: agrarische gebied, rust en ruimte.

- 2) Bent u gehecht aan het landschap rond uw eigen woonkern? Wat is daarbij voor u belangrijk?

Als een grote groep ondervraagden aangeeft dat zij een band heeft met het landschap zou dit een indicatie kunnen zijn dat mensen ook bereid zijn er iets voor te doen, bv in de vorm van vrijwillig landschapsbeheer.

- 3) Is er iets dat u mist in het huidige landschap?
- 4) Zou u mee willen praten en denken met andere bewoners en de gemeente over de toekomst van uw woonkern? Wilt u dan naam en adres vermelden?
- 5) Zou u op regelmatige basis als vrijwilliger willen meewerken aan een mooi landschap?

Enthousiaste bewoners die initiatieven nemen spelen een belangrijke rol bij de ontwikkeling van nieuwe ideeën ten aanzien van het bevorderen van de landschapskwaliteit.

- 6) Maakt u wel eens een 'ommetje' vanuit huis? Zo ja hoe vaak en waar precies? Kunt u het ommetje beschrijven?

Ook bij deze vraag speelt de leeftijdscategorie waarschijnlijk een belangrijke rol. We hebben gemerkt dat mensen rond 50 – 60 jaar eerder geneigd zijn om deze vraag met ja te beantwoorden.

- 7) Waar zou u graag willen wandelen of fietsen waar het nu nog niet mogelijk is in de gemeente Twenterand of heeft u ideeën voor ommetjes?

Deze vraag is bedoeld om uit te zoeken waar mensen graag zouden willen wandelen fietsen. Is er behoefte aan nieuwe boerenlandpaden, routes, 'ommetjes' vanuit huis?

- 8) Wat is uw leeftijd?

Met de gemeentelijke enquête moet verder uitgezocht worden welke rol leeftijd speelt bij het ontwikkelen van een recreatieve as.

- 9) In welke woonkern woont u, of bij welke woonkern woont u dichtbij?

4 Eindconclusies en aanbevelingen

Eindconclusies voor het plangebied

- Het plangebied biedt volop mogelijkheden om een recreatief aantrekkelijk gebied te worden.
- Er is volop "menselijk kapitaal" in het plangebied: Mensen met kennis en ideeën die mee kunnen en misschien ook willen denken over de toekomst van hun leefomgeving.
- Er is bij bewoners verbondenheid met het landschap rond Westerhaar-Vriezenveensewijk
- Door, als gemeente, te investeren in landschapskwaliteit investeer je ook in het versterken van het buitengebied in sociaal en economisch opzicht.

Eindconclusies gemeentebreed

- Door bij alle ontwikkelingen in het buitengebied landschapskwaliteit centraal te stellen beschik je over
 - a) een focuspunt om te investeren in het landschap met als doel het versterken van de identiteit
 - b) een criterium om te kunnen beoordelen of bepaalde ontwikkelingen wel of niet wenselijk zijn of ingepast kunnen worden op een bepaalde plek
 - c) een kader waarbinnen mensen kunnen zoeken naar mogelijkheden om hun ruimtelijke plannen zo vorm te geven dat de kans op uitvoering vergroot wordt. Denk hierbij oa aan de regeling "Rood voor Groen" of het idee "voor wat hoort wat".

Aanbevelingen voor het plangebied

- In het plangebied is de ecologische kwaliteit momenteel niet zo groot omdat het gebied intensief agrarisch gebruikt wordt. Als plattelandsgemeente heb je medewerking van landbouwers nodig om de ecologische kwaliteit van het landschap te verhogen. Door, als gemeente, de pas opgerichte agrarische natuurvereniging actief te ondersteunen werk je precies met de voortrekkers die met hun positieve instelling de natuurwaarden van het landschap kunnen verhogen.

- Op de vraag: "Ben je gehecht aan het landschap rondom Westerhaar-Vriezenveensewijk?" gaf iedereen, van 12 tot 76 jaar, direct en een meestal positief antwoord. Dit feit geeft aan dat er verbondenheid is. Dit is een goede basis om als gemeente ook betrokkenheid te stimuleren van bewoners met hun omgeving. Probeer mensen met elkaar in contact te brengen die aan vrijwillig landschapsbeheer willen doen. Door actieve inwoners te ondersteunen kun je op vrijwillige basis ook veel groene diensten verrichten.

Door de sterke sociale cohesie in het gebied kan er een groeiende groep mensen gaan meedoen.

- Bij het maken van plannen op recreatief gebied is het aan te bevelen pragmatisch te werk te gaan: Er zijn landbouwers die positief staan tegenover recreanten in de buurt. Door samen met hen te zoeken naar mogelijkheden lukt het waarschijnlijk sneller om b.v. boerenlandpaden te maken, dan wanneer eerst een plan gemaakt wordt zonder inbreng van betrokkenen.

Aanbevelingen gemeentebreed

Landschapstoets

Toekomstige ontwikkelingen in het landschap dienen gepaard te gaan met behoud en liever nog versterking van de landschapskwaliteit van het gebied.

Er dient een toetsingskader te zijn waarmee je kunt bepalen of toekomstige ontwikkelingen of concrete bouwplannen mogelijk zijn in een gebied (gemeente Aa en Hunze, 2011).

Grootschalige en kleinschalige ruimtelijke plannen dienen zodanig vormgegeven te worden dat het liefst zoveel mogelijk positieve bijdragen aan landschapskwaliteit gecombineerd worden.

Door een landschapstoets te hanteren zorg je ervoor dat landschapskwaliteit niet alleen op papier bestaat maar ook overal te zien is.

De landschapstoets bestaat hieruit dat:

- A) bij elk plan of ruimtelijke visie beoordeeld wordt of het een positieve bijdrage levert aan de identiteit van het landschap en aan de duurzaamheid van de aanwezige landschapskwaliteit.
- B) bij elk plan of ruimtelijke ontwikkeling beoordeeld wordt of het voortbouwt op of aansluit bij de historisch gegroeide ruimtelijke patronen en structuren.

Om dit in de praktijk te kunnen toetsen zullen plannen van bedrijven, particulieren en ook van de gemeente vergezeld moeten gaan van een paragraaf waarin wordt uitgewerkt hoe de plannen landschappelijk ingepast kunnen worden.

In de ideale situatie kunnen door creatief denken verschillende kwaliteiten en oplossingen gecombineerd worden.

Bewonersparticipatie

- Vraag aan inwoners, ondernemers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties om mee te denken en te praten over de toekomst van hun leefomgeving(zie enquêtevragen). Praten over het landschap is dan één van de onderwerpen. Door themabijeenkomsten te organiseren in het Kulturhus wordt de betrokkenheid van bewoners gestimuleerd en kan de gemeente samen met inwoners en mogelijk experts van buiten de gemeente visies formuleren en concrete plannen bedenken om de landschapskwaliteit van het gebied te versterken.

- Bij het opzetten van bewonersparticipatie over de ontwikkelingsrichting van het landschap is het belangrijk om duidelijkheid te creëren rondom begrippen natuur en landschap. Zij worden vaak in één adem genoemd maar betekenen vaak voor iedereen iets anders.

Een landschap kan kwaliteit hebben zonder dat het een hoge natuurwaarde heeft, omdat het een sterke identiteit heeft. Een hoge natuurwaarde is wel een van de belangrijke aspecten van landschapskwaliteit. Gezien de sterke binding van inwoners met hun verveningsgeschiedenis zal inzet voor "het landschap" waarschijnlijk breder gedragen worden dan inzet voor "natuur" of "biodiversiteit".

5 Visie

Landschapskwaliteit staat centraal bij ontwikkelingen in het buitengebied.

Het dient als criterium, focuspunt en kader om op elke plaats zodanig met het landschap om te gaan dat het karakteristieke cultuurhistorisch en natuurhistorisch bepaalde landschap herkenbaar en beleefbaar blijft door de identiteit van elke plek te behouden, herstellen of verder te ontwikkelen.

Door te investeren in landschapskwaliteit investeer je in een sterk buitengebied zowel in economisch als in sociaal opzicht.

Deze visie op de rol van landschapskwaliteit voor een sterk buitengebied betekent dat gemeentebreed maatwerk gewenst is, dat er ruimte voor discussie moet zijn en dat creatieve oplossingen wenselijk zijn. Bewoners en bedrijven die ruimtelijke plannen hebben dienen creatief en verantwoord bezig te zijn om er voor te zorgen dat hun plannen niet alleen voor henzelf gunstig zijn maar ook een bijdrage leveren aan de plattelandsgemeenschap in Twenterand.

Dit lijkt ons een visie die ook in politiek opzicht breed gedragen kan worden: Het resultaat is namelijk een levend landschap, hetgeen een belangrijke bijdrage is aan een vitaal platteland.

Relatie met bestaande gemeentelijke visies

In de structuurvisie van Twenterand staat een recreatief- landschappelijke zone beschreven en een open zone op blz. 18. Deze begrippen worden verder niet omschreven. Door deze twee zones te combineren tot één brede zone met recreatief medegebruik kun je een gevarieerd landschap ontwikkelen waarin recreatie in diverse vormen mogelijk is.

In het LOP van Twenterand wordt de visie gepresenteerd dat in verwevingsgebieden (o.a. ons plangebied) het accent ligt op ontwikkeling van grondgebonden landbouw waarbij de karakteristieke ontginningsstructuur, ontginningssassen en ontginningskanalen duurzaam gehandhaafd dienen te blijven.

Uit onze analyse van de landschapskwaliteit van het plangebied blijkt dat landschapskwaliteit verder gaat dan het handhaven van ontginningssassen, –kanalen en –structuren.

Onze visie sluit aan bij die in het LOP geformuleerd is, maar biedt, door het centraal stellen van landschapskwaliteit een kader en een criterium om te garanderen dat deze landbouwontwikkeling, ten eerste, niet gepaard gaat met achteruitgang van de landschapskwaliteit en, ten tweede, zelfs ingezet kan worden om landschapskwaliteit te versterken (voorbeelden in paragraaf 3.1.6).

Onze visie als motto:

Twenterand: elke plek heeft een verhaal. Samen schrijven we het verder!

6 Literatuur

- Agterbosch, S., M. Van Loon (red)(2012), Levend landschap, Succesvolle aanpak voor ondersteuning bewonersinitiatieven. Uitgave: Stichting Landschapsbeheer Gelderland
- ANWB (2006), Topografische Atlas Overijssel, 1: 25.000.
- Barends, S., H.G. Baas, M.J. de Harde, J. Renes, T. Stol, J.C. van Triest, R.J. de Vries, F.J. van Woudenberg (red) (1986, 9^e druk, 2005), Het Nederlandse Landschap, een historisch-geografische benadering. Utrecht: Stichting Matrijs.
- Beek, T. van der, E. Raap(eindred) (2010), Handleiding Ommetjes. Leidraad voor realisatie van wandelpaden door boerenland. Herziene versie 2010. Uitgave: Landschapsbeheer Nederland
- Boshoven, E.H., A. Buesink, L.A. Tebbens. Gemeente Twenterand. Een archeologische inventarisatie, verwachtings- en beleidsadvieskaart, BAAC rapport V07.0181. Deventer: 2007.
- Coeterier, J. F. (2000), Hoe beleven wij onze omgeving? Resultaten van 25 jaar omgevingspsychologisch onderzoek in stad en landschap. Wageningen.
- Gemeente Aa en Hunze (2011), Structuurvisie buitengebied Aa en Hunze (eindconcept)
- Gemeente Twenterand (2004), Toeristisch beleidsplan gemeente Twenterand 2004-2010.
- Gemeente Twenterand (2008), Landschapsonwikkelingsplan Noordoost Twente en Twenterand.
- Gemeente Twenterand (2011), Structuurvisie gemeente Twenterand
- Hendriks, K., D.J. Stobbelaar (2003). Landbouw in een leesbaar landschap. Hoe gangbare en biologische bedrijven bijdragen aan landschapskwaliteit. Wageningen: Uitgeverij Blauwdruk.
- Hendriks, K., H. Kloen (2007). Leesbaar Landschap. Handleiding deel 1,2 en 3. Culemborg: CLM
- Herwaarden, G.J., van, M. Koedoot (2011). Visie op landschapskwaliteit, identiteit en duurzaamheid als dragers van het landschap. De Bilt: Stichting Landschapsbeheer Nederland.
- Koedoot, m., W. Roetemeijer, 2010. Handleiding Landschap in Zicht! Samen met bewoners hun landschap waarnemen, beschrijven en waarderen. De Bilt: Stichting Landschapsbeheer Nederland.
- Leest van der A et al (red)(2005); Grote historische topografische atlas van Gelderland, schaal 1: 25.000. Tilburg, Uitgeverij Nieuwland.
- Locher, W.P., H. De Bakker (1990), Bodemkunde van Nederland. Den Bosch, Malmberg
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011), Kiezen voor karakter, Visie erfgoed en ruimte.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2011), Ontwerp structuurvisie infrastructuur en ruimte.
- Ministerie van landbouw, visserij en voedselvoorziening (1959), Landbouwatlas van Nederland. Uitgeverij: W.E.J. Tjeenk Willink
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff, T.E. Wong (2003), Geologie van Nederland deel 7, De ondergrond van Nederland. Delft, TNO
- Oversticht, Het (2003), Borging Landschapskwaliteit. Aanbevelingen op basis van ervaringen van het Oversticht in de provincie Overijssel.

- Provincie Overijssel (2004), Reconstructieplan Salland-Twente.
- Provincie Overijssel (2008), Nota Samen & Overijssel.
- Provincie Overijssel (2008), Provinciaal uitvoeringsplan toerisme 2008-2011.
- Rosing, H., F. De Vries, A.J.M. Koomen, G.J. Maas (2002). Definitiestudie inventarisatie bodemkundige aardkundige waarden. Signalering van kenmerkende bodemkundige gebieden in de provincies Noord-Holland en Overijssel. Alterra rapport 538. Wageningen: Alterra
- Stiboka (1983), Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland Blad 28-west, Almelo, schaal 1:50.000. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.
- Stiboka (1992), Toelichting bij de bodemkaart van Nederland Blad 28 oost – 29, Almelo-Denekamp, schaal 1:50.000. Wageningen: Stichting voor Bodemkartering.
- Versfelt, H.J. (2003), De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland, 1773-1794
- Vreke, J. (2010), Niet bij rood alleen: Buurtgroen en sociale cohesie, Alterra-rapport 2070, ISSN 1566-7197. Wageningen: Alterra.
- Werkgroep Engbertsdijksvenen, het Veenschap en omgeving (2007), Concept gebiedsuitwerking Engbertsdijksvenen, het Veenschap en omgeving.
- Werkgroep Symposium Cluverius (1994, 2de druk 2007), Jonge Landschappen, 1800-1940. Utrecht, Uitgeverij Matrijs.
- Waterschap Regge en Dinkel (2010). Waterbeheerplan 2010-2015
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties (1990), Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50.000, 3 Oost-Nederland 1830-1855. Groningen, Uitgeverij Wolters-Noordhoff.

Bijlage 1 Landschapsanalyse van de gemeente Twenterand

Elk landschap is gevormd door invloeden vanuit drie lagen: de abiotische (geologie, bodem, water), de biotische (alle levende natuur in heden en verleden) en de cultuurlaag (alle menselijke invloed in heden en verleden). Om inzicht te krijgen in de opbouw en identiteit van het landschap voeren we een analyse uit. Die analyse is nodig om een landschapsplan te kunnen maken.

De gemeente Twenterand is grofweg opgedeeld in 5 hoofdlandschappen. 1 Het essen- en kampenlandschap, 2 Oude hoogveenontginningen, 3 Veenkoloniaal landschap, 4 De Engbertsdijksvenen, 5 De Broek-, bos- en heideontginningslandschappen (zie kaart bijlage 4)

1. Essen- en kampenlandschap: Analyse

Binnen de gemeente Twenterand zijn ruwweg twee bodemsoorten aanwezig. Dit zijn de zandbodems en de veenbodems. Het westelijke essen-en kampenlandschap bestaat vooral uit zandgronden en in het oostelijke deel van de gemeente liggen de veenbodems.

Het westelijke deel van de gemeente wordt ingedeeld in het essen- en kampenlandschap en maakt onderdeel uit van een zandgebied.

Het reliëf in het landschap is vooral bepaald doordat er gedurende het pleistoceen oude afzettingen door de druk van het ijs werden opgestuwd. Zo ligt ten oosten van het brinkdorp den Ham, de Mageleresch. Door het opwaaien van dekzand tijdens de laatste ijstijd zijn er eveneens hoogteverschillen (dekzandkopjes) ontstaan. Het dekzand behoort tot de Formatie van Boxtel (laagpakket van Wierden) en is aanwezig in de vorm van dekzandruggen, dekzandwelvingen en gordeldekzandruggen (Mulder, E.F.J. et al, 2003). Het dekzandlandschap wordt doorbroken door het relatief laaggelegen beekdallandschap bij de Linderbeek, een natuurlijke afwatering van het zandgebied.

De bodem in het westelijk deel van de gemeente Twenterand bestaat uit een vlekkelig patroon van hoge zwarte enkeerdgronden (gwt VI-VII) (esdek), beekeerdgronden (gwt III-V) en veldpodzolgronden (gwt IV) (Stiboka, 1983) (zie kaart bijlage 7). Door een gebrekkige afwatering en de hoge grondwaterstanden in het gebied komen op de plaatsen van de zogenaamde dekzandkopjes, veldpodzolbodems voor. Ook de beekeerdgronden zijn kenmerkend door de hoge grondwaterstand (roestvlekken). Deze gronden zijn ontstaan doordat deze gebieden in de winter en in het voorjaar veelal onder water stonden.

Vanaf de vroege middeleeuwen is het landschap in cultuur gebracht. Hierbij werden op de hogere delen esdekken gevormd. (Een door de mens aangebrachte bovenlaag die bestaat uit bossstrooisel en / of heideplaggen met potstalmest van >50 cm). De ontginningsgeschiedenis is nog steeds zichtbaar in het landschap: de oude wegenstructuren en de karakteristieke percelering (kleine percelen). Landbouw vormde tot de 19^e eeuw het voornaamste bestaansmiddel. De akkers, die voor verschillende agrarisch doeleinden gebruikt werden waren in het verleden omzoomd door bosjes, houtwallen en singels. Door ruilverkaveling in dit kleinschalige landschap is veel van deze beplanting verdwenen. Op de hoger gelegen delen bevonden zich de opstallen, de hooibergen en bakhuizen. De lager gelegen delen werden echter gebruikt als hooi- of weiland.

De houtwallen (half-natuurlijk landschapselement) die na de ruilverkaveling zijn overgebleven zijn beplant met struiken en bomen en werden vroeger gebruikt als eigendomsscheiding en als veekering. Ook was het hout van waarde in de vorm van boerengeriefhout. In ecologisch opzicht hebben deze houtwallen, vooral ten noorden van den Ham, een grote waarde omdat deze dienst doen als verbindingzone tussen het naastgelegen natuurgebied de "Zandstuve". Dit bosgebied maakt geen deel uit van de EHS, maar fungeert als stepping stone tussen de landgoederen langs de Vecht en de Engbertsdijksvenen in het oosten van de gemeente Twenterand.

Essen- en kampenlandschap: Kwaliteiten en knelpunten

Landschappelijke kwaliteiten van dit deelgebied:

- De geologische en geomorfologische geschiedenis is nog zichtbaar.
- Het oude cultuurlandschap is herkenbaar met daarin karakteristieke landschapselementen

Knelpunten:

- Schaalvergroting en rationalisering waardoor oude structuren verdwijnen en de oude relatie tussen de ondergrond en het grondgebruik verbroken wordt.
- Groene elementen verdwijnen zonder vervanging.
- Verrommeling

2. Oude veenontginningen: analyse

Geologische ontwikkeling van de oude en jonge veenontginningsgebieden

Door keileem in de ondergrond, door de aanwezigheid van de langgerekte stuwwal bij Daarle en de komvorm van het middengedeelte van de gemeente stagneerde het regenwater en kwam veenvorming op gang. Eerst als laagveen en later over een steeds groter oppervlakte als hoogveen (Formatie van Nieuwkoop, laagpakket van Griendsveen) (Mulder, E.F.J. de et al, 2003) (Zie bijlage 6, geomorfologische kaart). De veenvorming heeft overwegend plaatsgevonden in het holoceen. Vanwege die uitgestrekte veengebieden was er in de tijd dat de eerste bewoners zich gingen vestigen in deze streek een tweedeling te zien in een zandgedeelte en een veengedeelte. Dit heeft geleid tot grote verschillen in de bewoningsgeschiedenis.

Bodems van de oude en jonge veenontginningsgebieden

De bodem in het veenkoloniaal landschap en de hoogveenontginningen bestaat voornamelijk uit moerige podzolgronden, veengronden met veenkoloniaal dek en veldpodzolgronden. De moerige podzolgronden zijn ontstaan door slijtage van de primaire veengronden. De veengronden met veenkoloniaal dek waren oorspronkelijk hoogveen gebied, maar momenteel verveend en ontgonnen tot landbouwgrond. Door natuurlijke oxidatie en het dikwijls aanploegen van het veen ontstond er op den duur een donkere humusrijke bouwvoor (het veenkoloniaal dek). Op bodemkaarten is de veenkoloniaal grond herkenbaar door de letter i voor de bodemcode.

Ter hoogte van het veenschap bevinden zich madeveengronden. Deze gronden liggen er nog in zijn oude toestand omdat deze tijdens de ruilverkaveling (1955-1968) niet zijn herkaveld (Stiboka, 1983), (Stiboka, 1992) (zie kaart bijlage 7).

De oude hoogveenontginningen van Vriezenveen met het Veenschap en buurtschap de Pollen

Vriezenveen is ontstaan als middeleeuwse veenontginning die mogelijk in de 14^e eeuw begon (Stiboka, 1983) vanuit de waterloop de Aa ten noordwesten van Almelo. Het betrof ontginningen met vrije opstrek, dwz. Er was van te voren niet aangegeven tot waar ontgonnen mocht worden. Het hoogveen werd ontwaterd door het graven van sloten en de grond werd direct als bouwgrond in gebruik genomen. Zo zijn er langwerpige kavels gevormd met bewoning op de kavels in de vorm van lintbebouwing. Er zijn aanwijzingen dat het lintdorp Vriezenveen drie keer is verplaatst naarmate de ontginning vorderde. In de loop van de tijd zijn de percelen gedeeltelijk afgegraven voor eigen en lokaal gebruik. Restanten van het oude verkavelingspatroon zijn nog zichtbaar in de huiskavels van het dorp en in het Veenschap.

Het Veenschap is als bovenveencultuurland in gebruik geweest. Het werd ontwaterd. Er werd boekweit verbouwd volgens de methode van de boekweitbrandcultuur: In het voorjaar werd de bovenlaag van het veen verbrand en in de as werd boekweit gezaaid. In deze strook hoogveen hielden de boeren schapen. 's Nachts werd de mest opgevangen in de vele schaapskooitjes die de boeren aan het eind van hun percelen hadden staan. Het Veenschap is de laatste strook hoogveenlandschap dat nog maar deels was afgegraven tijdens de ruilverkaveling van de gemeente Vriezenveen rond 1955. Het is toen niet meegenomen in de herverkaveling en biedt nu nog een blik in het verleden.

De langgerekte percelen van Vriezenveen waren door het erfsysteem en vanwege belastingvoordeel zo smal geworden dat de bedrijfsvoering in de twintigste eeuw erg gehinderd werd.

Bij de ruilverkaveling werden de percelen gedraaid en verbreed, de zogenoemde rationale blokontginning. Ook werd het gebied diep ontwaterd en diepgeploegd en geëgaliseerd. Het gebied is door de overheid nu aangemerkt als een wederopbouwgebied van nationaal cultuurhistorisch belang (Ministerie van O,C en W, 2011).

In de 17^e eeuw is het gebied rond het buurtschap De Pollen ontgonnen. Hier werd het veen eerst afgevoerd voordat de grond in cultuur gebracht werd. Waardevolle cultuurhistorische elementen in dit oude veenontginningsgebied zijn de monumentale boerderijen en oude huisjes in het centrum van Vriezenveen en de locatie van de voormalige kerk met kerkhof op en dekzandkop.

Wat natuurgebieden betreft kan als belangrijkste gebied genoemd worden het Veenschap. Het valt onder de provinciale ecologische hoofdstructuur. Er zijn bospercelen met natuurbos en er is botanisch waardevol grasland.

Het gehele deelgebied wordt intensief agrarisch gebruikt. Er zijn enkele geïsoleerd gelegen landschapselementen die waardevol zijn voor flora en fauna zoals de "Fayersheide", een klein natte heide gebiedje, de kooiplas, twee bospercelen in de "Weitemanslanden" als landgoedrestant. Een deel van het gebied "De Bovenkuilen" ten westen van Vriezenveen is aangemerkt als weidevogelgebied. Er is een nieuw stukje bos aangelegd tussen de Oostermaatweg en de Derde Wetering.

Oude veenontginningen: kwaliteiten en knelpunten

Landschappelijke kwaliteiten:

- De rijke cultuurhistorie is nog goed zichtbaar in oude bewoningslinten
- De oude ontginningsgeschiedenis is zichtbaar in het Veenschap en in vormen en lijnen in het landschap.
- De jonge ontginningsgeschiedenis in de vorm van het ruilverkavelingsgebied vormt een interessante tegenstelling met de oude geschiedenis.

Knelpunten:

- Uitbreidingsplannen van Almelo hebben invloed op het landschap aan de zuidrand van dit deelgebied.
- Schaalvergroting in de landbouw heeft een nivellerende invloed op het landschap.
- Groene elementen verdwijnen zonder vervanging
- Verrommeling

3. Veenkoloniaal landschap tussen het kanaal Almelo-de Haandrik en de Paterswal: Analyse

Een groter verschil is niet denkbaar tussen een intensief agrarisch gebruikt veenkoloniaal landschap en een hoogveenreservaat, maar hun geschiedenis is nauw verweven. Geologisch gezien vormt het middengebied een bijzonder gebied: Het complete Holoceen is er weggegraven. Het resultaat van 10.000 jaar landschapsvorming tijdens een periode van een paar honderd jaar menselijke "turkooorts" (Werkgroep Symposium Cluverius, 2007).

Het gebied tussen Vroomshoop en Westerhaar-Vriezenveensewijk

Dit westelijk middendeel van het plangebied is ontgonnen als veenkolonie. Veenkoloniale landschappen zijn het resultaat van commerciële, grootschalige en droge vervening. (Barends, S. et al (red.), 2005). Rond 1840 begon de ontginning, wat later was dan in het westen en zuiden van het land waar de grote steden belangrijke afzetgebieden waren. Naarmate het veen schaarser werd in het westen werden de veengebieden in het noorden van het land interessant. Ook omdat later voor industrieel gebruik de voorkeur werd gegeven aan droge turf boven de gebaggerde turf. Rond 1860 waren de wijken (kanalen) Fortwijk en Kalkwijk gegraven en vele zwetsloten. Het kanaal Almelo- de Haandrik was in 1856 gereed gekomen, maar liep voor die tijd tot waar nu het centrum van Vroomshoop ligt.

Daar was, met een scherpe bocht naar het westen een aansluiting op het Overijssels kanaal. Via deze kanalen werd de turf buiten het gebied verspreid. Er werd verveend in blokken of dwarsplaatsen. Het scheepsvervoer en het wegverkeer waren in deze veenkolonie gescheiden. De boerderijen stonden niet langs de hoofdwijk maar langs de weg. De Tonnendijk, vroeger Kloosterweg). Na de ontginning hebben zich boeren uit Groningen gevestigd, wat nog te zien is aan de Groningse boerderijen langs deze weg.

Er werd in dit gebied droog verveend, de turf werd boven de waterspiegel gestoken. Sinds de 17^e eeuw kwam er steeds meer industrie in de regio: bierbrouwerijen, zoutziederijen, blekerijen, ververijen, kalkbranderijen, steenfabrieken. Alle ovens werden met turf gestookt.

Het dorp Vroomshoop groeide uit op de kruising van beide kanalen en door de goede ontsluiting voor de scheepvaart was het een aantrekkelijke vestigingsplaats voor diverse bedrijven.

Bij Westerhoeven (ten westen van Vriezenveen) is rond 1900 de vervening op gang gekomen zonder dat wijken gegraven zijn.

Het gebied tussen de Geer/ Vroomshoop en Westerhaar-Vriezenveensewijk is zeer open met nauwelijks ander groen dan de landbouwgewassen. In dit gebied liggen dan ook twee landbouwontwikkelingsgebieden die in het kader van de Reconstructiewet zijn aangewezen.

Het gebied tussen Westerhaar-Vriezenveensewijk en de Paterswal

Dit oostelijk middendeel is wat later ontgonnen en is ook kleinschaliger aangepakt, maar wel door commerciële verveners. Vriezenveners waren eigenaar van de gronden, maar de feitelijke afgraving gebeurde door veenarbeiders. Zij leefden hier in soms zeer armoedige omstandigheden. Hier is Vriezenveensewijk ontstaan. De oude naam was De Wieke. Dat was ook de naam van de wijk, of het kanaal dat gegraven is om het hoogveen te ontwateren. De kern van Vriezenveensewijk lag op de kruising van De Wieke met de Hoofdweg. Het is het huidige Veenkanaal en vormde lange tijd de economische ader van het gebied. Dit kanaal is rond 1900 gegraven. Het dorp Westerhaar-Vriezenveensewijk is gevormd in 1885 toen de beide kernen naar elkaar toe waren gegroeid. Westerhaar lag op een uitloper van een restant van een stuwwal waar ook Sibculo en Kloosterhaar lagen. Het klooster dat daar in 1406 gesticht is heeft een belangrijke rol gespeeld bij de oudste hoogveenontginningen. De eerste bewoners van Westerhaar hadden veel contact met dit klooster. Men leefde van het hoogveen door er schapen te houden, boekweit te kweken via de boekweitbrandcultuur (De Garstelanden), en bijen te houden. In het voorjaar en de zomer groef men turf. Die bewoning was geconcentreerd rond de huidige N341.

Het landschap is zeer open, met weinig opgaand groen. Er zijn tussen de N36 en de Paterswal enkele verspreid liggende kleine bosperceeltjes. Tussen de Dalweg en het "Veenschap" ligt nog een restant onvergraven veengebied waar het veenmuseum gevestigd is. Het veenkoloniale landschap is over het algemeen arm aan natuur en rijk aan cultuurhistorie.

Veenkoloniale landschappen: kwaliteiten en knelpunten

Landschappelijke kwaliteiten:

- De karakteristieke ontginningsgeschiedenis is nog goed zichtbaar in het patroon van kanalen en wegen.
- Het veenkoloniaal landschap is niet zeldzaam in Nederland, maar hier zijn op korte afstand van elkaar diverse stadia van hoogveenontginningen zichtbaar en dat is bijzonder.

Knelpunten:

- De N36 is dominant aanwezig in het gebied en doorkruist oude patronen.
- Zoals in alle veenkoloniale gebieden is er weinig natuur.
- Door de grote schaal, rationele inrichting en weinig landschapselementen kun je het gebied als buitenstaander als kaal beschouwen in plaats van open.
- De rijke cultuurhistorie is niet overal meer beleefbaar

4. De Engbertsdijksvenen: Analyse

De Engbertsdijksvenen vormen een hoogveenreservaat en tonen nog iets van de vroegere uitgestrektheid van het hoogveengebied. Het gebied ligt ten oosten van de Paterswal. Het is lang buiten ontginning gebleven omdat het gemeen bezit was. Later is ook in dit gebied verveend. Maar daar is men nog later begonnen en het werk is niet voltooid. In de twintigste eeuw begon men het verlies van natuur zo ernstig te vinden dat gebieden werden bewaard als natuurmonument. Toch zijn de turfwinningactiviteiten doorgegaan tot in de tachtiger jaren van de vorige eeuw. Momenteel is het gebied een Natura2000-gebied met nog een kleine kern van enkele hectares levend hoogveen. Er is natte heide en er zijn bossen en vennen. Door de verveningssporen is er veel kleinschalig reliëf. Er is een verhoogd waterpeil en er wordt geprobeerd het veen te conserveren. Door intensieve landbouw in de directe omgeving van het gebied is de bufferzone niet breed genoeg om langzame verdroging en vermesting van het gebied te stoppen. Het gebied ten westen van de Engbertsdijksvenen is door de provincie aangewezen als weidegebied voor bescherming van akkervogels.

De Engbertsdijksvenen: kwaliteiten en knelpunten

Landschappelijke kwaliteiten:

- Het is een Natura2000 gebied, dus een natuurgebied van internationale waarde dat ook landschappelijk zeer belangrijk is omdat het een blik in het verleden biedt.
- Het gebied heeft ook een eigen ontginningsgeschiedenis die nog goed zichtbaar is.

Knelpunten:

- Het gebied ligt midden in een intensief gebruikt agrarisch landschap waardoor er grote problemen zijn met verdroging en vermessing.

5. Broek-, bos- en heideontginningslandschappen: Analyse

In de gemeente zijn er diverse locaties met deze landschapstypes. Broekontginningen vinden we tussen Den Ham en Vroomshoop: het Hammerfliet, de Kolenmieten, de Kooijen, de Blokwegen, het Linderveld en ten zuiden van Vriezenveen: de Weitemanslanden. Bos- en heideontginningen bij de Zandstuve en het terrein ten (noord)oosten van Bruinehaar.

Gedurende het Weichselien zijn in het westelijk deel van de gemeente dekzanden afgezet die in het Weichselien gevormd zijn tot dekzandwellingen en dekzandvlakten. Deze afzettingen behoren tot de Formatie van Bostel. De dekzandvlakten worden doorsneden door beken (Linderbeek, Daarlese beek, Bevert en Hammerwetering). De stuifzandduinen van de "Zandstuve", die zijn ontstaan in het Holoceen door menselijke activiteit (overexploitatie), behoren tot het Laagpakket van Kootwijk. De afzettingen bij Bruinehaar behoren tot de formatie van Drenthe en wel het Laagpakket Schaarsbergen. Hier heeft zich tijdens het Saalien een smeltwaterrug of esker gevormd onder een landijstong. De smeltwaterrug is ontstaan uit verspoeld materiaal (o.a. grind en grof zand) afkomstig van de aanliggende stuwwal van Ootmarsum.

De bodem in het jonge ontginningslandschap bij Den Ham is een lappendeken van veldpodzolgronden, moerige podzolgronden, moerige eerdgronden en beekerdgronden. De bodem van de Zandstuve bestaat uit een vlakvaaggrond. De grondwatertrap varieert van GWT II (Hammerfliet) tot GWT VII (Zandstuve). In vrijwel het gehele gebied is sprake van kalkrijke kwel. Vanaf de late middeleeuwen nam de invloed van de mens op het landschap behoorlijk toe. Beetje bij beetje werd het gebied ontwaterd, verdwenen broekbossen en ontstonden natte heidevelden, graslanden of akkers, waarop boekweit werd verbouwd. Rond 1900 bestonden het Hammerfliet en het Linderveld (het huidige Linderveld) al grotendeels uit natte graslanden en waren de zandverstuivingen van de Zandstuve, ontstaan door overexploitatie, voor driekwart bebost.

In de laagveenranden boven Vroomshoop (Blokwegen, Kolenmieten) werd vrij kleinschalig turf gestoken. De gestoken turf werd ter plekke verkoold onder grote ijzeren bollen. De naam Kolenmieten herinnert hier nog aan.

In de laatste honderd jaar is ook alle natte heide van de Kooijen, de Blokwegen, de Kolenmieten en het westelijk deel van het Linderveld omgevormd tot landbouwgrond. Ruilverkavelingen hebben daarna het landschap steeds grootschaliger gemaakt. Enkele gebieden zoals de Blokwegen en de Kooijen zijn deze dans deels ontsprongen.

Het jonge ontginningslandschap is tegenwoordig grotendeels in gebruik als landbouwgrond, merendeels grasland. De Zandstuve is een bosgebied en bij Bruinehaar ligt een heideterrein. De natuurwaarden van de landbouwgronden zijn laag. Het Hammerfliet is aangewezen tot weidevogelgebied. Het Hammerfliet herbergt nog weidevogels als grutto, tureluur en watersnip, zij het in (zeer) lage dichtheden.

De Zandstuve bestaat hoofdzakelijk uit naaldbos en in mindere mate gemengd en loofbos. Daarnaast herbergt het gebied twee heideveldjes. Het gebied valt buiten de EHS. De natuurwaarden zijn vrij laag, al is het voorkomen van zevenster, een zeldzame bosplant, vrij bijzonder.

Ook het heideterrein ten oosten van Bruinehaar valt buiten de EHS. Het vermelden waard is een populatie zandhagedissen die stand houdt op de heide.

Broek-, bos- en heideontginningen: kwaliteiten en knelpunten

Landschappelijke kwaliteiten:

- In weidevogelgebied in het Hammerflie is een belangrijk natuurlijke en landschappelijke kwaliteit.
- Het gebied ten oosten van de Engbertsdijksvenen is een afwisselend gebied, waar nog de relatie zichtbaar is tussen geologische geschiedenis en grondgebruik.

Knelpunten:

- Het gebied ten oosten van de Engbertsdijksvenen liggen intensieve landsbouwbedrijven tussen plekken met hoogveen, bos en heide.
- Door bezuinigingen wordt het vormen van nieuwe natuur mogelijk niet uitgevoerd, waardoor de omliggende natuurgebieden onder druk komen te staan.

Bijlage 2 Bestaand beleid rondom het bevorderen van recreatie in ons plangebied

Overheid

In de ontwerp Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (2011) worden een aantal nationale belangen omschreven. Twee daarvan zijn: Ruimte voor behoud en versterking van (inter)nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten (nationaal belang 10) en ruimte voor een nationaal netwerk van natuur voor het overleven en ontwikkelen van flora- en faunasoorten (nationaal belang 11). In dit belang geeft de overheid aan dat landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten identiteit geven aan een gebied en dat culturele voorzieningen en cultureel erfgoed van groeiend belang zijn voor de concurrentiekracht van Nederland. Het beleid ten aanzien van het landschap is echter een provinciale verantwoordelijkheid.

Provinciaal en gemeentelijk beleid

In het kader van het Uitvoeringsprogramma van het Reconstructieplan Salland Twente uit 2004 is een concept Gebiedsuitwerking Engbertsdijksvenen en het Veenschap opgesteld in 2007 door een werkgroep met daarin vertegenwoordigers van de provincie Overijssel, gemeente Twenterand, LTO-noord, DLG, SBB, KNNV-Vriezenveen en Waterschap Regge en Dinkel. Het rapport is geschreven om een aantal knelpunten in het gebied aan te pakken, de leefbaarheid te behouden, natuurwaarden te vergroten en het toerisme, dat in het gebied nauwelijks is ontwikkeld, een impuls te geven. Dit o.a. door de aanleg van een recreatieve as langs de Paterswal met fiets- en wandelpaden langs de randen van de Engbertsdijksvenen en Het Veenschap en het opwaarderen van het Veenmuseum naar een bezoekerscentrum en een toeristisch overstap punt (TOP). Op het moment van schrijven is van dit alles echter nog niets gerealiseerd. Een deel van het gebied Engbertsdijksvenen, Het Veenschap en omgeving valt binnen ons plangebied.

De Nota Samen & Overijssel (2008) beschrijft het provinciaal beleid ten aanzien van jeugd, sociale infrastructuur en kunst & cultuur voor de periode 2009-2012. Een onderdeel van kunst en cultuur is het culturele erfgoed. De provincie onderkent het belang van het culturele erfgoed voor de leefomgeving, het landschap, de ruimtelijke gebiedsontwikkeling, de bovenlokale cultuur en de regionale economie. De provincie ziet het beschermen en behouden van het cultureel erfgoed als taak van de overheid en de gemeenten maar wil wel de regie voeren en partijen en financiële mogelijkheden bij elkaar brengen.

De provincie wil mensen meer bewust maken van de meerwaarde van het erfgoed zodat zij de streekeigen identiteit willen behouden. Het is ondermeer mogelijk om een onderhoudssubsidie te krijgen voor het opknappen van monumenten of de aanleg van een streekeigen erf en is er een programma *Reanimatie agrarisch en industrieel erfgoed*. Dit programma stimuleert het behoud van het erfgoed door het zoeken naar een herbestemming of nieuwe economische dragers. Er wordt daarbij door de provincie financieel geïnvesteerd in de planvorming en de uitvoering.

In het Provinciaal Uitvoeringsplan Toerisme 2008-2011 (2008) wordt invulling gegeven aan het realiseren van een toeristische sector met groeiende werkgelegenheid. Het plan omschrijft onder meer de aanleg van route-infrastructuur (o.a. wandel- en fietspaden), het verbinden van acties met andere thema's (o.a. natuur, cultuur en landbouw) met ruimte voor ondernemen en geeft aandacht aan het vermarkten van de toeristische kwaliteiten.

In de periode 2008-2011 gaf de provincie €4.000.000,- uit aan subsidies. Voor toeristische infrastructuur stelt de provincie momenteel echter geen subsidie beschikbaar.

In Het Toeristisch Beleidsplan van de gemeente Twenterand (2004) staat dat recreatie en toerisme kan worden ingezet voor het benutten, behouden en versterken van de omgevingskwaliteiten, met als doel: werkgelegenheid, impulsen aan middenstand en landbouw en verhoging van natuur- en landschapskwaliteit. Hierdoor ontstaat ook een aantrekkelijk woon- en leefklimaat voor de eigen inwoners.

De volgende doelstellingen voor toerisme en recreatie zijn in het rapport aangegeven:

- langere verblijfsduur;
- meer herhalingsbezoek;
- vergroten van de herkenbaarheid van Twenterand;

De uitwerking van de gemeente Twenterand van het Landschapsontwikkelingsplan Noordoost Twente en Twenterand (2008) is opgesteld om de gewenste ontwikkelingsrichting m.b.t. het landschap voor de komende tien jaar aan te geven. Doelstelling van dit plan is o.a. het leveren van een bijdrage aan een vitaal en veerkrachtig landschap d.m.v. behoud, herstel, versterking en vernieuwing van landschappelijke waarden, passend bij het landschapstype. In het veenontginningslandschap wordt er ruimte geboden aan een ontwikkelingsimpuls m.b.t. recreatie. Ook is er ruimte voor ontwikkeling van een aantal doorgaande recreatieroutes.

De Structuurvisie Twenterand (2011) beschrijft de toekomstvisie m.b.t. de ruimtelijke ontwikkelingen binnen de gemeentegrenzen. Ambities zijn:

Het versterken van typerende kenmerken (bouwstijl, compositie), landschappen (erven, kavelstructuren, landschapselementen) en overgangszones (bebouwing-landschap). Daarnaast zijn ambities: het ontwikkelen van een vitaal en veerkrachtig platteland dat onder meer ruimte biedt aan een kwalitatief hoogwaardige recreatie in een goede omgeving. Deze ambities zijn van toepassing op het Veenhistorisch recreatieplan. Het plangebied (Sluiskade Noordzijde, Dalweg, Veenschap) valt buiten de aangegeven zoekgebieden externe (verblijfs)recreatie maar heeft wel potentie.

Conclusie

Samenvattend kan gesteld worden dat er binnen het bestaand beleidskader mogelijkheden zijn om te werken aan het verhogen van landschappelijke kwaliteit en dat in te zetten voor toeristische doeleinden. Financiering van plannen kan een probleem zijn aangezien er een provinciale subsidiestop is voor toeristische infrastructuur. Het plafond van de gemeente Twenterand voor 2012 m.b.t. cultureel arrangement ligt op €36.000,-.

Bijlage 3 Voorbeelden van veenprojecten elders in Nederland

Ontwikkelingsplan Grenzeloos Veen (1999)

Dit grensoverschrijdende koepelproject, een samenwerkingsproject tussen diverse lokale en regionale overheden en het Recreatieschap Drenthe, is ontwikkeld voor de ontwikkeling van toerisme en recreatie in Zuidoost Drenthe en het aanliggende hoogveengebied in Duitsland. Het plan is bedoeld om de sociaal-economische structuur in het gebied een impuls te geven door o.a. de toeristische infrastructuur te verbeteren. Behoud en versterking van het typische karakter van het landschap staan hierbij centraal. De cultuurhistorie en het veen vormen de rode draad in het plan.

De plannen bestaan uit het realiseren van diverse recreatieve wandel-, fiets- en vaarroutes, de ontwikkeling van Veenpoorten (toegangspoorten) en realisatie van stapplaatsen voor campers en caravans. Een deel van deze voorzieningen is inmiddels gerealiseerd.

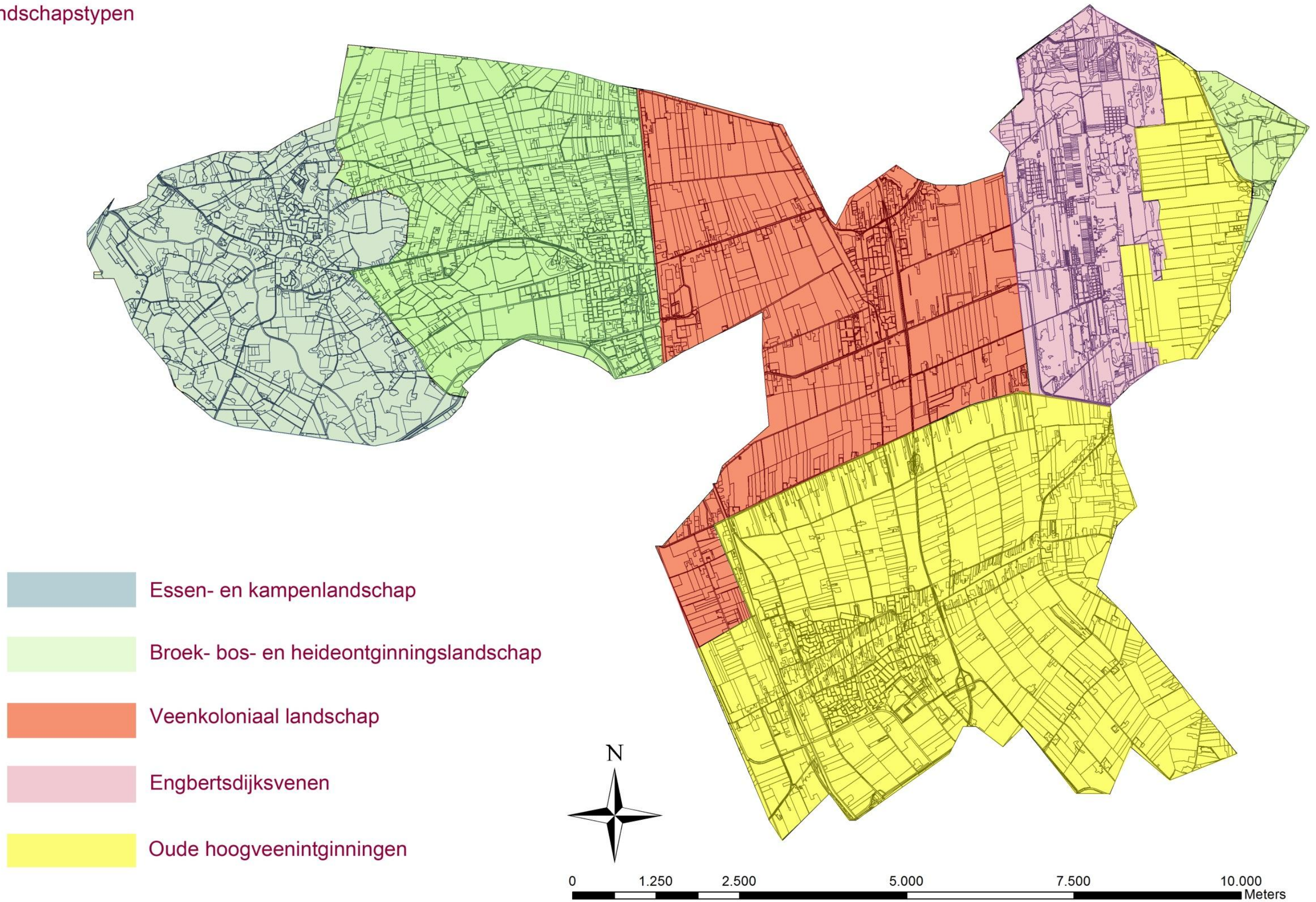
Inmiddels zijn een groot aantal deelnemers, samen met Staatsbosbeheer, Natuurpark Veenland en het Drents Plateau opgegaan in de Veencompagnie. Vanuit de Veencompagnie wordt nog steeds gewerkt aan de realisatie van de plannen die uit het project Grenzeloos Veen voortkomen zoals een grensstenenpad, het aansluiten van het Nederlandse deel van de smalspoorbaan op het Duitse netwerk, bouw en exploitatie Veenpoort-Zuid bij Weiteveen, realisatie toeristische opstappunten (TOP's) en ontwikkeling marketingplan en promotieplan.

Turftoerisme in west-brabant

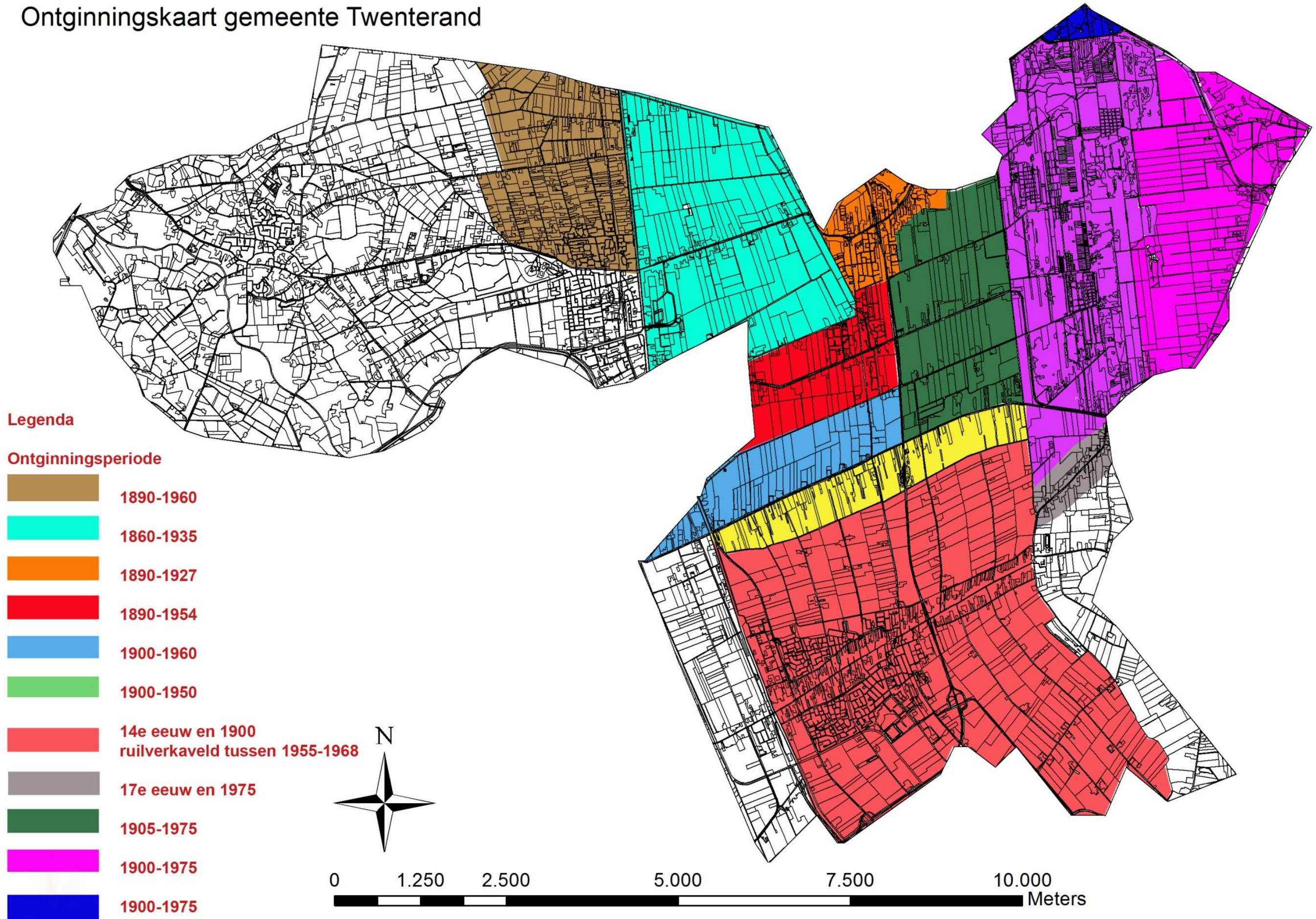
In West-brabant zijn initiatieven genomen om recreanten kennis te laten maken met de turfgeschiedenis van de regio. In twee pilot projecten wordt d.m.v. kunstateliers en een folly-route langs kunstobjecten vormgegeven aan dit idee.

Websites: www.seswestbrabant.nl en www.reap.nl

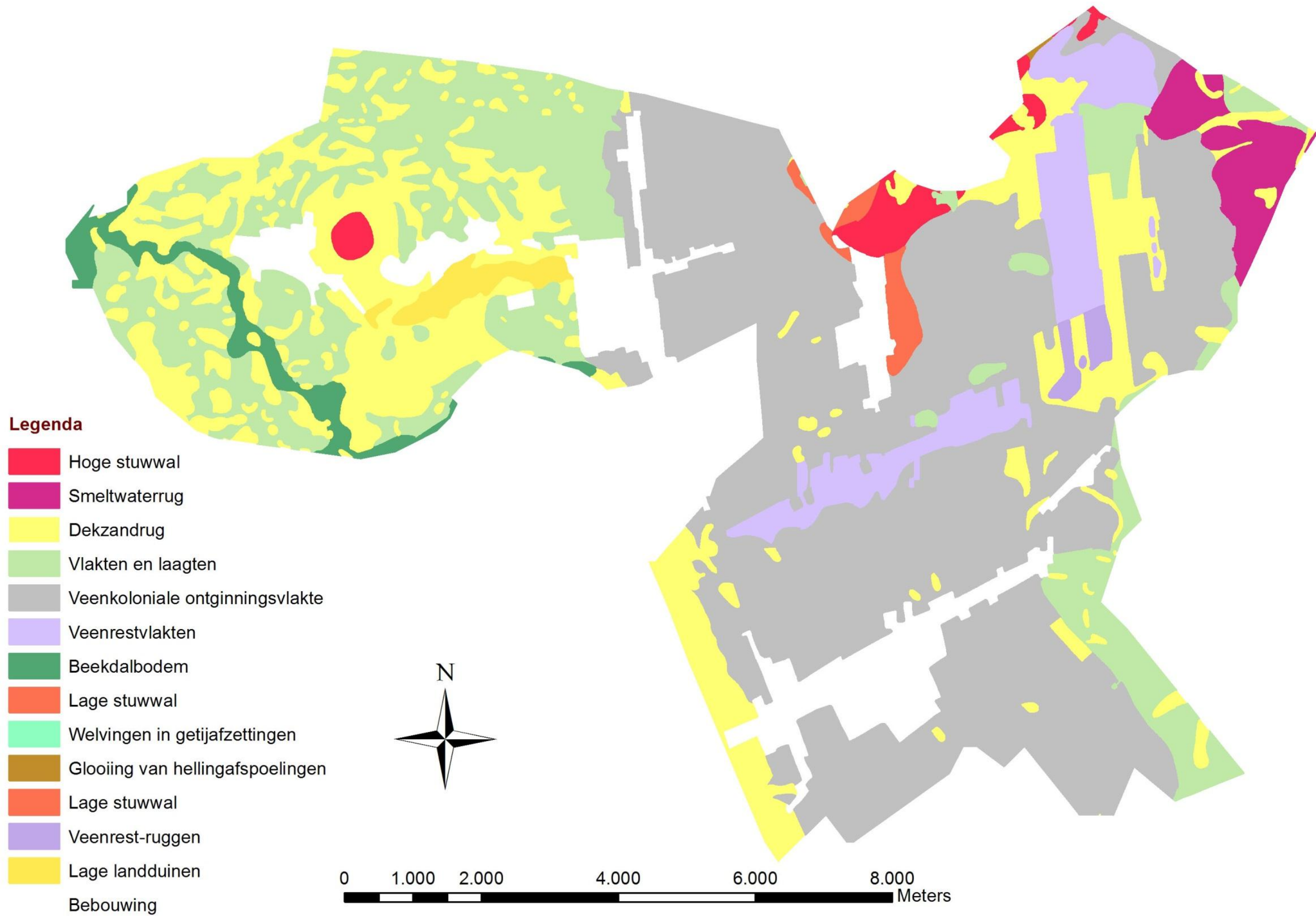
Landschapstypen

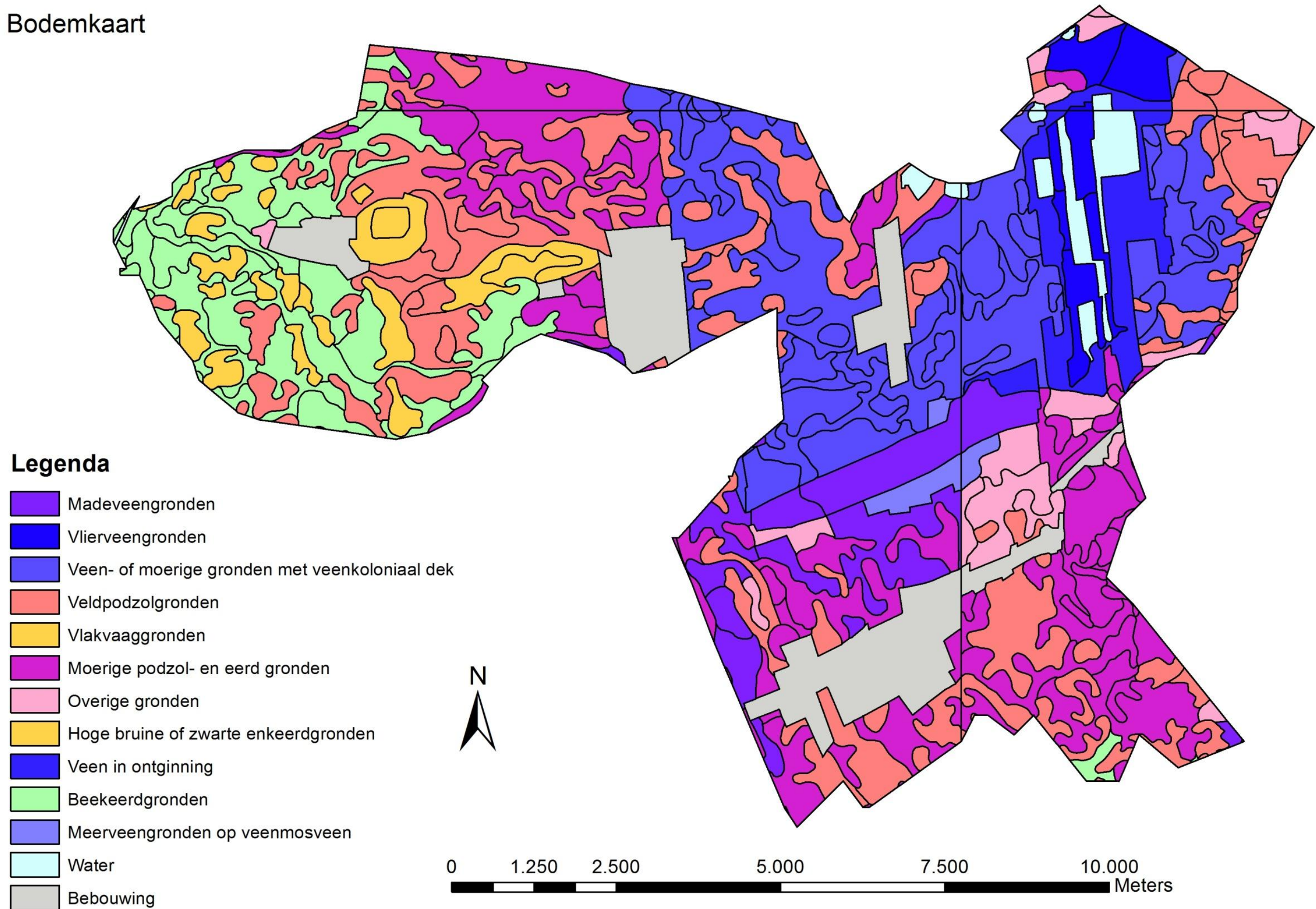
Ontginningskaart gemeente Twenterand

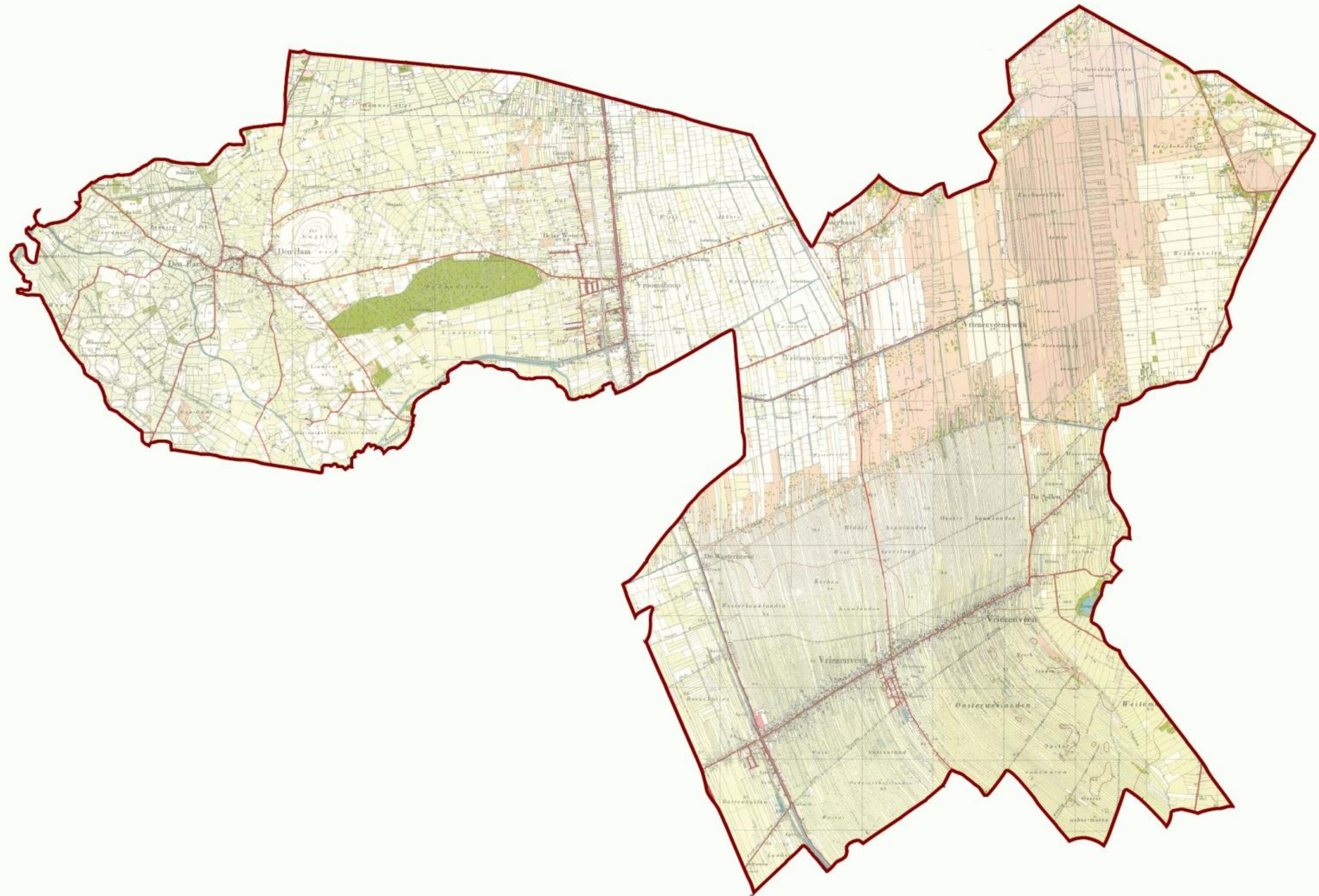
Geomorfologische kaart

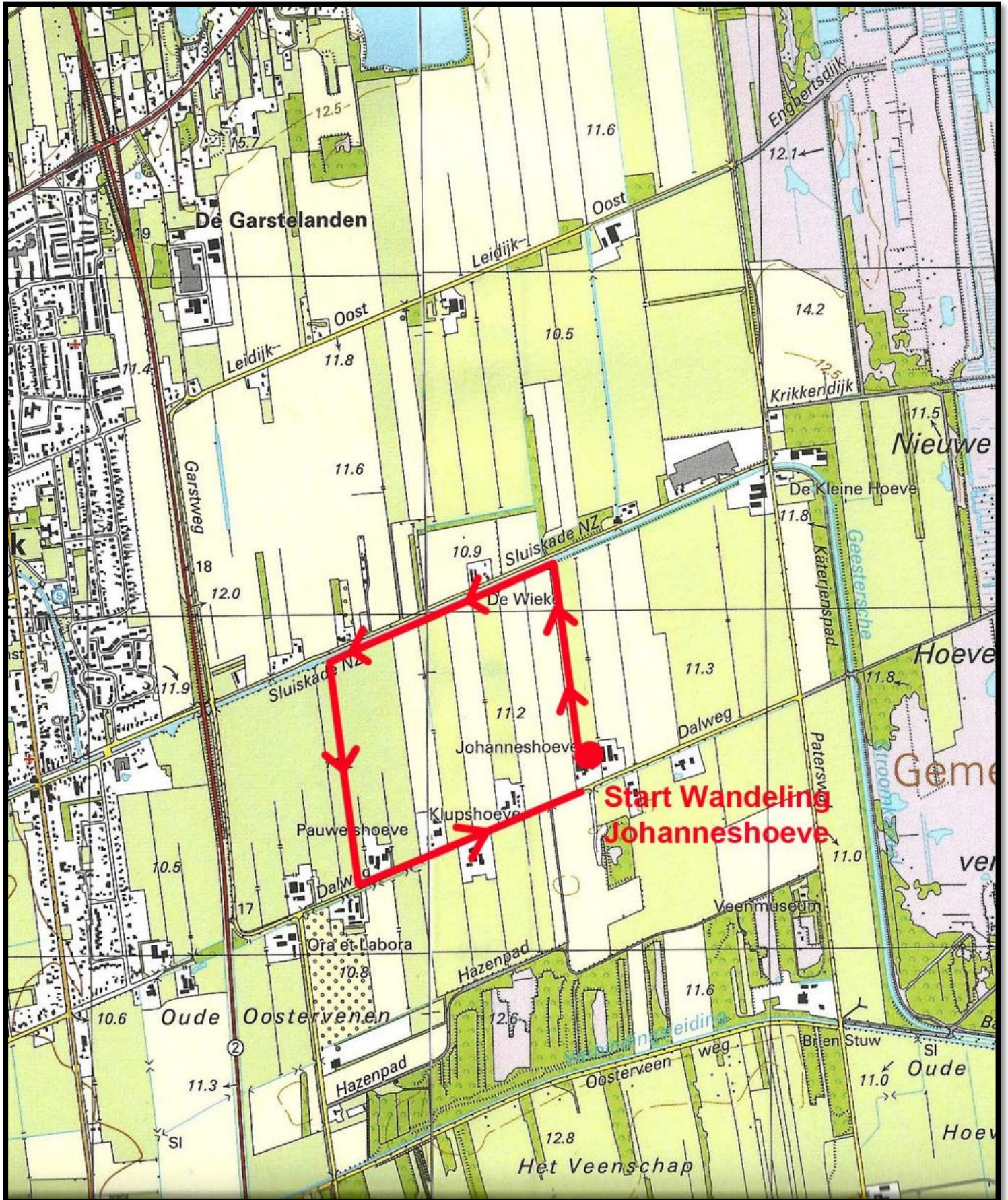
Bodemkaart

Historische topografische kaart 1950

Bijlage 9 Topografische kaart + route actorenwandeling

Bijlage 10 Historische militaire kaart + route actorenwandeling

